ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Год выдання 38-ы
№ 83 (2443)
21 кастрычніка 1969 г
АЎТОРАК
Цана 4 кап.

ЗАКЛІКІ ЦК КПСС

ДА 52-й ГАДАВІНЫ ВЯЛІКАЙ КАСТРЫЧНІЦКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ РЭВАЛЮЦЫІ

1. Няхай жыве 52-я гадавіна Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі!

2. Няхай жыве Вялікі Кастрычнік, які адкрыў новую эпоху сусветнай гісторыі — эпоху ўсеагульнага рэвалюцыйнага абнаўлення свету, пераходу ад капіталізму да сацыялізма!

3. Няхай жыве марксізм-ленінізм—вечна жывое інтэрнацыянальнае вучэнне, пуцяводная зорка працоўных усіх краін у барацьбе супраць імперыялізму, за перамогу сацыялізма і камунізма!

4. Няхай жыве ў вяках імя Уладзіміра Ільіча Леніна —геніяльнага прадаўжальніка рэвалюцыйнага вучэння Маркса і Энгельса, заснавальніка Камуністычнай партыі, кіраўніка першай у свеце перамаганоснай пралетарскай рэвалюцыі, стваральніка сацыялістычнай дзяржавы, правадыра міжнароднага рабочага класа!

5. Слава вялікаму савецкаму народу — доблеснаму будаўніку камунізма, мужнаму барацьбіту за мір, свабоду і шчасце працоўных!

6. Няхай жыве гераічны рабочы клас Краіны Саветаў — вядучая стваральная сіла ў барацьбе за пабудову камунізма ў СССР!

7. Няхай жыве гераічнае калгаснае сялянства — актыўны будаўнік камунізма!

8. Няхай жыве савецкая народная інтэлігенцыя—актыўны будаўнік камуністычнага грамадства!

9. Няхай мацнее і працвітае саюз рабочага класа і калгаснага сялянства, сацыяльна-палітычнае і ідэйнае адзінства грамадства — непарушная аснова Савецкай сацыялістычнай дзяржавы!

10. Няхай вечна жыве і працвітае брацкая дружба і непарушнае адзінства народаў СССР!

11. Няхай жыве Камуністычная партыя Савецкага Саюза, якая ўпэўнена вядзе савецкі народ па ленінскаму шляху да перамогі камунізма!

12. Працоўныя Савецкага Саюза! Цясней згуртоўвайцеся пад ленінскім сцягам Камуністычнай партыі!

Няхай жыве вялікае і непарушнае яднанне партыі і народа!

13. Няхай жывуць Саветы дэпутатаў працоўных—сапраўды народныя органы ўлады!

Няхай развіваецца і мацнее савецкая сацыялістычная дэмакратыя, расце актыўнасць працоўных у кіраванні справамі краіны!

14. Няхай жывуць савецкія прафсаюзы—школа кіравання і гаспадарання, школа камунізма!

15. Няхай жыве Ленінскі камсамол—верны памочнік і рэзерв Камуністычнай партыі, перадавы атрад маладых будаўнікоў камунізма!

16. Няхай жывуць савецкія жанчыны—актыўныя будаўнікі камуністычнага грамадства!

17. Савецкія воіны! Дабівайцеся новых поспехаў у баявой і палітычнай падрыхтоўцы, будзьце пільнымі і заўсёды гатовымі адбіць любую агрэсію! Няхай жывуць гераічныя Узброеныя Сілы Савецкага Саюза!

18. Працоўныя Савецкага Саюза! Вышэй палітычную пільнасць! Усямерна ўмацоўвайце згуртаванасць, дысцыпліну і арганізаванасць!

19. Працоўныя Савецкага Саюза! Вышэй сцяг сацыялістычнага спаборніцтва за датэрміновае выкананне пяцігодкі! Новымі дасягненнямі ў камуністычным будаўніцтве сустрэнем 100-годдзе з дня нараджэння У. І. Леніна!

20. Слава ўдарнікам і калектывам камуністычнай працы! Слава перадавікам і наватарам вытворчасці!

21. Рабочыя і работніцы, інжынеры і тэхнікі! Усямерна павышайце эфектыўнасць вытворчасці! Змагайцеся за лепшае выкарыстанне вытворчых фондаў, за скарачэнне тэрмінаў асваення праектных магутнасцей!

22. Працоўныя Савецкага Саюза! Няўхільна павышайце прадукцыйнасць працы, змагайцеся за хутчэйшае ўкараненне ў вытворчасць дасягненняў навукі і тэхнікі! Настойліва авалодвайце сучаснымі навукова-тэхнічнымі ведамі!

23. Работнікі народнай гаспадаркі! Настойліва павышайце тэхнічны ўзровень вытворчасці! Ажыццяўляйце комплексную механізацыю і аўтаматызацыю! Усямерна паляпшайце якасць прадукцыі, зніжайце яе сабекошт!

24. Працоўныя Савецкага Саюза! Змагайцеся за камуністычныя адносіны да працы, свята беражыце і памнажайце грамадскую ўласнасць!

25. Калгаснікі, работнікі саўгасаў, спецыялісты сельскай гаспадаркі! Змагайцеся за паспяховае выкананне заданняў пяцігодкі! Новымі працоўнымі поспехамі сустрэнем Трэці Усесаюзны з'езд калгаснікаў!

26. Работнікі сельскай і воднай гаспадаркі! Больш актыўна ажыццяўляйце праграму меліярацыі зямель, хімізацыі і комплекснай механізацыі сельскай гаспадаркі!

27. Працаўнікі сельскай гаспадаркі! Арганізавана завершым сельскагаспадарчы год, закладзём трывалую аснову будучага ўраджаю!

28. Работнікі народнай гаспадаркі! Павышайце культуру вытворчасці, шырэй укараняйце навуковую арганізацыю працы і перадавы вопыт! Змагайцеся за поўнае выкарыстанне кожнай рабочай мінуты, за эканомію сыравіны і матэрыялаў!

29. Савецкія вучоныя, канструктары, інжынеры і тэхнікі! Актыўна змагайцеся за паскарэнне тэмпаў навукова-тэхнічнага прагрэсу!

30. Работнікі гандлю і камунальна-бытавога абслугоўвання! Усямерна павышайце культуру абслугоўвання насельніцтва, паўней і лепш задавальняйце запатрабаванні савецкіх людзей!

31. Дзеячы літаратуры і мастацтва, работнікі культуры! Высока нясіце сцяг партыйнасці савецкага мастацтва, аддавайце ўсе сілы і здольнасці выхаванню будаўнікоў камунізма!

32. Работнікі асветы! Усямерна ўдасканальвайце народную асвету! Больш актыўна ўдзельнічайце ў камуністычным выхаванні працоўных!

33. Работнікі аховы здароўя і фізічнай культуры! Удасканальвайце медыцынскае абслугоўванне насельніцтва! Развівайце масавы фізкультурны рух у краіне!

34. Камуністы! З гонарам выконвайце перадавую ролю ў працы і грамадскім жыцці, будзьце актыўнымі арганізатарамі мас у барацьбе за ажыццяўленне рашэнняў XXIII з'езда КПСС, за датэрміновае выкананне пяцігадовага плана!

35. Юнакі і дзяўчаты! Настойліва авалодвайце марксісцка-ленінскай тэорыяй, вышынямі навукі і тэхнікі! Будзьце вернымі рэвалюцыйным ідэалам, актыўнымі будаўнікамі камунізма!

36. Піянеры і школьнікі! Горача любіце Савецкую Радзіму, добра вучыцеся, паважайце працу! Рыхтуйцеся стаць актыўнымі барацьбітамі за справу Леніна, за камунізм!

37. Брацкае прывітанне камуністычным і рабочым партыям — баявому марксісцка-ленінскаму авангарду рабочага класа і ўсіх працоўных, стойкім барацьбітам супраць імперыялізму, за ўсталяванне на зямлі светлай мары чалавецтва—камунізма!

38. Няхай мацнее адзінства і згуртаванасць камуністаў усяго свету на аснове марксізма-ленінізма! Вышэй сцяг пралетарскага інтэрнацыяналізму!

39. Брацкае прывітанне народам сацыялістычных краін! Няхай развіваецца і мацнее сусветная сацыялістычная сістэма—гістарычная заваёва міжнароднага рабочага класа, рашаючая сіла ў антыімперыялістычнай барацьбе!

40. Працоўныя сацыялістычных краін! Змагайцеся за ўмацаванне дружбы і адзінства, за далейшае развіццё брацкіх узаемаадносін! Будзьце пільнымі да падкопаў ворагаў сацыялізма!

Вышэй сцяг пралетарскага інтэрнацыяналізму!

41. Працоўныя ўсіх краін! Больш актыўна ўступайце ў вялікую і высакародную барацьбу за мір, дэмакратыю, нацыянальную незалежнасць і сацыялізм!

42. Брацкае прывітанне рабочаму класу капіталістычных краін, які самаахвярна змагаецца супраць манапалістычнага капіталу, за палітычныя і сацыяльна-эканамічныя правы працоўных, за трыумф сацыялістычных ідэалаў!

43. Гарачае прывітанне народам, якія скінулі аковы каланіяльнага прыгнёту, змагаюцца за ўмацаванне суверэнітэту, за прагрэсіўны шлях сацыяльнага развіцця!

44. Гарачае прывітанне народам каланіяльных і залежных краін, якія змагаюцца супраць імперыялізму і расізму, за свабоду і нацыянальную незалежнасць!

45. Народы сацыялістычных краін, пралетарыі і ўсе дэмакратычныя сілы ў краінах капіталу, народы, якія вызваліліся і прыгнечаныя, аб'ядноўвайцеся ў агульнай барацьбе супраць імперыялізму, за мір, нацыянальную незалежнасць, дэмакратыю і сацыялізм!

46. Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

47. Брацкае прывітанне пакутуючым у турмах і фашысцкіх засценках мужным барацьбітам супраць капіталістычнага і каланіяльнага рабства, за свабоду народаў, за сацыялізм!

Свабоду вязням капіталу!

48. Брацкае прывітанне мужнаму в'етнамскаму народу, які вядзе гераічную барацьбу супраць агрэсіі амерыканскага імперыялізму, за свабоду і незалежнасць сваёй радзімы!

49. Народы свету! Рашуча патрабуйце ад Злучаных Штатаў Амерыкі неадкладнага спынення агрэсіўнай вайны супраць свабодалюбівага в'етнамскага народа, поўнага і безагаворачнага вываду з Паўднёвага В'етнама ўсіх войск ЗША і іх сатэлітаў!

50. Народы краін Еўропы! Народы свету! Змагайцеся супраць рэваншызму і неафашызму ў ФРГ, супраць допуску да ядзернай зброі заходнегерманскіх мілітарыстаў, якія нясуць пагрозу агульнаеўрапейскай бяспецы і міру!

51. Народы еўрапейскіх краін! Узмацняйце барацьбу за стварэнне эфектыўнай сістэмы калектыўнай бяспекі ў Еўропе, за развіццё супрацоўніцтва і ўзаемаразумення паміж народамі!

52. Народы свету! Дабівайцеся спынення агрэсіі Ізраіля на Блізкім Усходзе, неадкладнага вываду ізраільскіх войск з акупіраваных арабскіх тэрыторый!

Няхай мацнее і развіваецца салідарнасць савецкага народа з народамі арабскіх краін!

53. Народы свету! Патрабуйце забароны ўсіх відаў ядзернай, хімічнай і бактэрыялагічнай зброі! Змагайцеся за ўсеагульнае і поўнае раззбраенне, за ўмацаванне міжнароднай бяспекі!

54. Няхай жыве ленінская знешняя палітыка Савецкага Саюза—палітыка міру і дружбы народаў, згуртавання ўсіх антыімперыялістычных міралюбівых сіл у барацьбе супраць рэакцыі і вайны!

55. Няхай жыве Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік—цвярдыня дружбы і шчасця народаў нашай краіны, надзейная апора міру і прагрэсу!

56. Пад сцягам марксізма-ленінізма, пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі—наперад да новых перамог у барацьбе за перамогу камунізма ў нашай краіне!

57. Няхай жыве камунізм—светлая будучыня ўсяго чалавецтва!

ЦЭНТРАЛЬНЫ КАМІТЭТ КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ САВЕЦКАГА САЮЗА

БЕЛАРУСКІЯ МАДЭЛЬЕРЫ— ДЛЯ «ЭКСПО-70»

Калекцыю з 200 новых мадэляў адзення рыхтуюць беларускія мадэльеры да міжнароднай выстаўкі «ЭКСПО-70» у Японіі. Першая частка багатай экспазіцыі будзе складацца з мадэляў адзення 1970 года, прызначаных для розных мэт.

Другая частка — мадэлі, створаныя па народных матывах. Адзенне будучага прадстаўлена ў трэцяй частцы экспазіцыі.

САРДЭЧНАЕ ВІНШАВАННЕ

ВУЧОНЫМ І КАНСТРУКТАРАМ, ІНЖЫНЕРАМ, ТЭХНІКАМ І РАБОЧЫМ, УСІМ КАЛЕКТЫВАМ І АРГАНІЗАЦЫЯМ, ЯКІЯ ПРЫМАЛІ ЎДЗЕЛ У ПАДРЫХТОЎЦЫ І ПАСПЯХОВЫМ АЖЫЦЦЯЎЛЕННІ ГРУПАВОГА ПАЛЁТУ ПІЛАТУЕМЫХ КАСМІЧНЫХ КАРАБЛЁЎ «САЮЗ-6», «САЮЗ-7» І «САЮЗ-8»

САВЕЦКІМ КАСМАНАЎТАМ ТАВАРЫШАМ ШОНІНУ ГЕОРГІЮ СЦЯПАНАВІЧУ, КУБАСАВУ ВАЛЕРЫЮ МІКАЛАЕВІЧУ, ФІЛІПЧАНКУ АНАТОЛЮ ВАСІЛЬЕВІЧУ, ВОЛКАВУ УЛАДЗІСЛАВУ МІКАЛАЕВІЧУ, ГАРБАТКУ ВІКТАРУ ВАСІЛЬЕВІЧУ, ШАТАЛАВУ УЛАДЗІМІРУ АЛЯКСАНДРАВІЧУ І ЕЛІСЕЕВУ АЛЯКСЕЮ СТАНІСЛАВАВІЧУ

Дарагія таварышы!

Паспяхова закончыўся мнагасутачны групавы палёт касмічных караблёў «Саюз-6», «Саюз-7» і «Саюз-8». Сем савецкіх касманаўтаў выканалі вялікі аб'ём работ па вырашэнні важных практычных задач, неабходных для ўдасканалення тэхнікі пілатавання касмічных караблёў і стварэння арбітальных станцый навуковага і народнагаспадарчага прызначэння.

Экіпажы касмічных караблёў правялі сумесныя навуковыя назіранні і эксперыменты, атрымалі важны вопыт па адпрацоўцы пытанняў аўтаномнай навігацыі і кіраванні некалькімі караблямі ў групавым палёце.

На ўсіх этапах палёту ад запуску да пасадкі касмічныя караблі «Саюз», наземныя комплексы і службы забеспячэння паказалі высокую надзейнасць і зладжанасць у рабоце.

Групавы палёт савецкіх пілатуемых касмічных караблёў «Саюз-6», «Саюз-7» і «Саюз-8» прадэманстраваў далейшы прагрэс айчыннай касмічнай навукі і тэхнікі, паказаў новыя творчыя магчымасці стваральнай працы вучоных, інжынераў і рабочых нашай краіны.

Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР і Савет Міністраў СССР сардэчна віншуюць вас, дарагія таварышы Шонін Г. С., Кубасаў В. М., Філіпчанка А. В., Волкаў У. М., Гарбатка В. В., Шаталаў У. А. і Елісееў А. С., з паспяховым завяршэннем палёту, выкананнем важнага і ганаровага задання.

Віншуем вучоных, канструктараў, інжынераў, тэхнікаў і рабочых, усе калектывы і арганізацыі, якія прымалі ўдзел у падрыхтоўцы, запуску і паспяховым ажыццяўленні палёту пілатуемых караблёў «Саюз-6», «Саюз-7» і «Саюз-8».

Жадаем вам, дарагія таварышы, далейшых поспехаў у творчай працы па стварэнні новай касмічнай тэхнікі—у высакароднай справе асваення касмічнай прасторы ў мірных мэтах.

ЦЭНТРАЛЬНЫ КАМІТЭТ КПСС | ПРЭЗІДЫУМ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР | САВЕТ МІНІСТРАЎ СССР

Звыш чатырох тысяч чытачоў... Такой колькасцю заўзятых аматараў чытання можа пахваліцца не ўсякая раённая бібліятэка, тым больш, калі яна размешчана ў такім невялікім гарадскім пасёлку, як Крупкі.

Сярод чытачоў Крупскай раённай бібліятэкі шмат актыўных памочнікаў бібліятэкараў. На гэтым здымку вы бачыце Кацярыну Раманаўну Есауленка. Яшчэ працуючы медыцынскай сястрой, яна актыўна ўдзельнічала ў рабоце бібліятэкі, была членам бібліятэчнага савета. У 1955 годзе, стаўшы пенсіянеркай, яна пачала працаваць бібліятэкарам на грамадскіх пачатках. Зараз загадам аддзела культуры Крупскага райвыканкома Кацярына Раманаўна прызначана грамадскім намеснікам загадчыка раённай бібліятэкі.

Фота Г. БЯЛІЦКАГА.

«КАМУНІСТЫ, НАПЕРАД!»

Пад такім дэвізам пачаўся ў Мінску кінафестываль фільмаў, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна.

У праграму фестывалю ўвайшлі лепшыя савецкія кінастужкі розных гадоў «Браняносец «Пацёмкін», «Шостае ліпеня», «Канстанцін Заслонаў», «Асабіста вядомы», Аптымістычная трагедыя», «Камуніст».

Як бы працягам «запеву» гэтых фільмаў стала прэм'ера двухсерыйнага фільма «Крах», які расказвае аб ліквідацыі савецкімі чэкістамі контррэвалюцыйнага эмігранцкага «Саюза выратавання радзімы і свабоды», на чале якога стаяў палітычны авантурыст Барыс Савінкаў.

С. ВІКТАРАЎ.

КАЛГАСНЫЯ ПЯЮХІ

Хораша спяваюць у калгасе імя Энгельса, што пад Краснаполлем. Хор у калгасе невялікі, але галасісты. У яго рэпертуары многа беларускіх народных песень.

Ініцыятарам стварэння гэтага калектыву былі сельскія бібліятэкары Валянціна Белянкова і Лідзія Іванова, настаўніца мясцовай школы Зінаіда Сяргеенка. Цяпер у хоры спяваюць пажылыя калгасніцы Ганна Андрыянава, Зінаіда Ладкоўская, Тацццяна Ганчарова, маладыя дзяўчаты Вера Кулікава, Алена Прусава і многія іншыя.

Паспяховыя выступленні самадзейнага калектыву на шматлікіх аглядах ня раз адзначаліся ганаровымі граматамі.

С. СЯМЕНАЎ.

З БЛАКНОТА ЖУРНАЛІСТА

КАРМІЦЕЛІ

Мікола ГІЛЬ

Пачатак у № 82.

БРЫГАДЗІР МАЛАДЗЁЖНАЙ

Яго я ўбачыў упершыню тады, калі разам з сакратаром парткома аглядалі калгасныя фермы. Адзін з тых хлопцаў, якія варылі ў новым свінарніку трубчатыя перагародкі, і быў механік-брыгадзір калгаснай брыгады па працаёмкіх працэсах Мікалай Лутовіч. Ён запомніўся — высокі, шырокі ў плячах, мажны ў рухах, разважлівы ў гаворцы. Тады ж, помню, Мікалай Яўсеевіч Гарбач гаварыў мне пра Лутовіча:

— Вось пра яго можаце пісаць, як кажуць, не азіраючыся. Хлопец, якіх пашукаць трэба. Калі гаварыць высокім стылем, дык Лутовіч —адзін з тых людзей, якія ўвасабляюць лепшыя рысы сучаснага калгасніка — калгасніка, узброенага тэхнікай, чалавека, які ведае, што робіць і дзеля чаго робіць. Уся гэтая механізацыя, якую вы бачылі на фермах, працуе, дзякуючы Мікалаю Кузьмічу і яго хлопцам.

Прыкладна тое ж гаварыў пра Лутовіча і старшыня калгаса Барыс Міронавіч Шапіра:

— Мікалаем Кузьмічом я, як старшыня, проста ганаруся. Яго я заўважыў даўно, калі ён яшчэ працаваў на радыёвузле, а пасля электрыкам. Хлопец не проста любіў працаваць з металам, корпацца ў машынах. Гэта было нешта большае, чым любоў. Захапленне? У глыбокім разуменні гэтага слова? Магчыма. І я прапанаваў яму ўзначаліць брыгаду. Рызыкоўна? Не. Я быў упэўнены: калі Мікалай Кузьміч не дацягне дзе ведамі, адукацыяй, вопытам, дык возьме настойлівасцю, упартасцю, засяроджанасцю, разважлівасцю. І не памыліўся. Раней механізацыяй ферм у нас займалася сельгастэхніка. Гэта было і дорага, і, галоўнае, ненадзейна. Параканаліся на горкім вопыце. Цяпер жа мы не маем клопату. Калі што зроблена, дык зроблена як след. З Лутовічам пазнаёмцеся абавязкова.

Пазнаёміўся я з ім у яго хаце — была якраз нядзеля. Мікалай адклаў убок пілу-нажоўку — падшываў фанерай дзверы, сарамліва ўсміхнуўся:

— Вось, сабраўся сёння, нарэшце, а то жонка пачала ўжо злавацца. Часу ўсё няма. Увечары прыбяжыш дадому, дык то сёе, то тое...

Дома была ўся сям'я: старэнькая маці, жонка, дачушка-пяцікласніца і двое хлапчукоў-блізнятак. Зрэшты, на блізнятак яны не выдаюць: адзін большанькі, другі — меншанькі, адзін — спакойны, засяроджаны маўчун, другі—непаседлівы шчабятун. Пра тое, што яны блізняты, сказаў бацька:

— От, памочнікі растуць. Без іх нічога не зробіш — так і лезуць пад рукі. От пабачыце, і пагаварыць не дадуць...

Мы ўсё ж пагаварылі, пагаварылі пра многае: пра Лутовічаву брыгаду, пра хлопцаў брыгады, пра іх работу, пра ўчарашні і сённяшні дзень калгаса, проста аб жыцці. Адчувалася, што Мікалай не прывык да такіх інтэрв'ю. Аднак, хоць і гаварыў ён пра ўсё скупа, затое — упэўнена.

— Хлопцы ў нас падабраліся харошыя. Пяцёра нас — Іван Кукраш, Яўген Касцюкавец, Леанід Верамейчык, Іван Курда і я. Як і я, армію адслужылі, пажаніліся. Не летуны—карэнне тут пусцілі. З такімі і працаваць лягчэй. Ну, а ў нас неяк адразу ўгавор стаў: рабіць так, каб перад людзьмі не было сорамна. Ды інакш і нельга. Бо калі кепска што зробім, дык самім жа перарабляць прыйдзецца...

— А пра сябе — што ж пра сябе расказваць? Да вайны малы быў, бацьку толькі крыху памятаю — ён памёр перад самай вайной. Маці з намі трыма, у мяне яшчэ дзве сястры, вайну неяк пракідалася, усе ацалелі. Пасля вайны зноў у школу пайшоў. Скончыў сем класаў, а болей не змог: тады ж яшчэ за вучобу плаціць трэба было. А дзе там маці магла... У калгас хадзіў, маці пасабляў. Потым армія, тэлеграфістам служыў. Вярнуўся — на радыёвузел пайшоў, рабіў некалькі гадоў, пакуль ён калгасным быў. Ажаніўся. Потым крыху электрыкам быў — па слупах палазіў. А пасля Міронавіч сюды сасватаў. І от ужо пяты год у брыгадзе...

— Добра было б, каб болей вучыўся... Ну, але падумаем, памазгуем разам — глядзіш, і атрымліваецца От,- напрыклад, гноевыя транспарцёры. З першымі менш марокі было, добра працавалі. А апошніх выпускаў — рвуцца. Заводская заклёпка нагрузак не вытрымлівае. Падумалі, падумалі — рашылі зварваць звенні. Паспрабавалі, праверылі — працуюць нармальна...

— Цяпер чым заняты? У майстэрні кран яшчэ не скончылі манціраваць. За трубаправод трэба брацца. З кармацэха ў кароўнік падаваць корм у новы свінарнік рашылі па трубаправодзе. Уяўлення не мелі, гэта што такое. А Міронавіч смяецца: «Не святыя гаршкі лепяць!» Пад'едзем, кажа, туды, дзе трубаправоды працуюць ужо, абгледзім, памацаем там усё — і дома зробім. Ён заўсёды так. Калі што трэба, дык мяне ў машыну — і пакацілі...

— Цяпер, вядома, рабіць у калгасе і лягчэй, і цікавей. Гэта раней усё на пуп бралі. Цяпер жа машыны ўсюды. А пры машыне куды цікавей, чым пры граблях ды вілах. Раней жа так гаварылі пра калгаснікаў. Было ж такое — смяяліся нават. Моладзі, праўда, у нас і цяпер малавата. Абы куды, толькі не ў вёсцы! Не ведаю, а думаецца, што тут і інерцыя сказваецца. Раскруцілася кола і круціцца. А каб спыніць, нечага не хапае. Чаго?..

— Можа гэта і не важна, але скажу. У спаборніцтве такіх калгасных брыгад, як наша, мы занялі першае месца ў вобласці. Аб'явілі нам гэта, павіншавалі, сказалі, што мы адзначаны граматай і грашовай прэміяй. Дык грамату ў калгас прыслалі, а прэміі — не чуваць. Каторы ўжо месяц. Кажуць, у райкоме камсамола ляжыць. Чаму так? Грошы — грашыма, не ў іх справа, урэшце. Зарабляем мы добра. Я кажу пра ўвагу да людзей. З нас ужо кпіць пачынаюць...

— Пра месца ў жыцці? Слухаеш, бывала, радыё, асабліва маладзёжныя перадачы, дык злуешся часам. Не падабаецца мне, калі людзі дужа бойка, па-пісанаму пра гэта гавораць. Ах, я знайшоў сябе, ах, гэта якраз тое, аб чым марыў з дзяцінства... Не будзе, мне здаецца, крычаць аб гэтым чалавек. Адчуванне гэтае такое... Унутранае. Калі ёсць нейкая душэўная задаволенасць ад работы—значыць, на месцы чалавек. Чаго ж тут выхваляцца?..

Мы развіталіся. Рука ў Мікалая была моцная, надзейная.

ЭКІПАЖЫ ГОМАНАВЫХ

Ударная сіла калгаса — механізатары. Ударная не толькі па важнасці, па аб'ёме работ, якія яны выконваюць, але і па колькасці. Трактарыстаў, камбайнераў, шафёраў у калгасе — чалавек сто пяцьдзесят.

Адзін з гэтых стапяцідзесяці — камбайнер Канстанцін Гоманаў. За плячыма ў яго — сорак тры гады. Больш паловы праведзена ім за рулём аўтамабіля, за рычагамі трактара, за штурвалам камбайна.

І ўсё? Усё. Прынамсі, сам Гоманаў лічыць, што ўсё астатняе — лірыка. Лірыка — гэта значыць, ад усходу да заходу сонца круціць штурвал, глытаць пыл, аблізваць сухія, засмяглыя вусны, змахваць з ілба густы ліпкі пот. Лірыка —гэта ляжаць пад камбайнам, шукаючы паломку, і нервавацца, што вымушаны прастойваць, што, як на злосць, перакасілася гайка ці яшчэ там што. Лірыка — гэта калі сёння нядзеля, дзень нараджэння жонкі ці сына, а ты павінен быць вось тут, на полі, лавіць і лавіць хедэрам —аж кружыцца галава — жытнёвыя ці пшанічныя хвалі. Лірыка — гэта калі доўгую зімовую ноч трэсціся-мерзнуць у кабіне трактара: везці з далёкіх (дзесяткі кіламетраў) калгасных сенажацей сена на фермы (зімой камбайнеры перасаджваюцца на трактар).

Кажу пра ўсё гэта Гоманаву. Ён паціскае плячыма:

— Яно так, але ж — як інакш? Работа такая. Што ж тут — жаліцца? Усё, як кажуць, натуральна. Хімічнага хлеба яшчэ не прыдумалі. Хлеб на полі расце. І расце па сваіх, спрадвечных законах. Спачатку ўзыходзіць, наліваецца, спее. Паспеў — трэба ўбіраць. І чым хутчэй, тым лепей, бо — асыплецца. А асыплецца — год працы людской кату пад хвост. Так што трэба спяшацца. Ад усходу да заходу, канечне, доўга, але ж... Недарэмна і дзень летам доўгі. Каб паспеў ураджай, каб і чалавек паспеў за гэты дзень больш зрабіць...

Вечар. Мы сядзім з гаспадаром на чыстай палавіне хаты, глядзім тэлевізар (ён уключаны не на ўсю гучнасць), курым і гамонім. Гаспадар расказвае пра тое, як сям'я жыла ў Сібіры, як перад вайною бацьку закарцела вярнуцца на радзіму—у Горкі Магілёўскія, пра тое, як пачалася вайна, як яго, Косцю Гоманава, разам з іншымі падлеткамі і юнакамі злавілі фашысты ў часе аблавы і адправілі ў Нямеччыну, пра тое, як вызвалілі іх, палоннікаў, з катаргі ў пачатку сорак пятага, як ён тады ж, у сорак пятым, пайшоў на фронт, пра службу ў арміі пасля вайны — аж да 1950 года, пра Валагодчыну, дзе праходзіла служба і дзе пазнаёміўся са сваёй будучай жонкай, пра дачку, якая вучыцца ў Мінску ў тэхнікуме, пра сыноў.

Дарэчы, пра сыноў. Пра іх Гоманаў, здалося мне, гаварыў з асаблівай гордасцю. Іх у яго двое — Валодзя-дзесяцікласнік і Сяргей-васьмікласнік. Абодва хлопцы добра ведаюць камбайн. І не проста ведаюць.

Летась, у час уборкі, памочнікам ў бацькі быў Валодзя. Усё лета працаваў хлопец. От тады і назвалі іх камбайн экіпажам Гоманавых.

А сёлета экіпажаў такіх ў часе жніва было два. Бацька сеў на новы камбайн, а за штурвал старога стаў Валодзя. Стаў, каб працаваць самастойна. І не падвёў, не пасароміў бацьку. Пры плане ў 150 тон намалаціў юнак амаль 180 тон зерня.

Ну, а памочнікам у бацькі сёлета стаў малодшы сын — Сяргей...

Сяргей праводзіў пасля мяне да аўтобуса. Мы ішлі з хлопцам вуліцамі вёскі, і Сяргей з захапленнем расказваў мне пра тое, якой будзе Рачэнь праз некалькі год, калі там, дзе цяпер заканчваецца будаўніцтва Палаца культуры, дзе стаіць помнік 150 загінуўшым адлавяскоўцам, будзе шырокая плошча са скверам, калі там, дзе пакуль што ўзведзены сцены першага двухпавярховага жылога дома, вырасце новы добраўпарадкаваны пасёлак, калі вуліцы вёскі пакрыюцца асфальтам. Слухаў я падлетка, і хацелася верыць, што некалі, можа праз год, а можа праз два, выйдуць у часе жніва на калгаснае поле тры камбайны —тры экіпажы Гоманавых.

«СЯКЕРА СТАЛА ПАДСОБНІЦАЙ...»

Жыў у вёсцы хлопец. Звычайны хлопец, як і ўсе ягоныя аднагодкі. Вылучаўся сярод іх хіба толькі тым, што любіў маляваць. Моцна любіў. Песціў нават мару паступіць у мастацкае вучылішча. Але лёс распа-

(Заканчэнне на 2-й стар.)

ЯК ГЭТА РОБІЦЦА...

ПАМЯТАЕШ, мы сустрэліся ў час антракту ў вестыбюлі опернага. У той вечар давалі «Князя Ігара». У цябе з жонкай быў на дзіва святочны настрой. Па сабе ведаю — які б ні быў цяжкі дзень, а прыходзіш у оперу і ўсё нібы знімае рукой, — на сэрцы лагодна і заспакоена, хочацца ўсміхацца і гаварыць усім прыемныя словы.

Мабыць, гэта ад той асалоды, што дае нам музыка, ад абстаноўкі — мармуру калон, аксаміту крэслаў, прыгожых жанчын (у тэатры ўсе жанчыны такія прыгожыя і мілыя).

У цябе блішчалі вочы, калі ты гаварыў пра неўміручую музыку «Ігара», якая, дальбог, вартая «Слова», пра ўдалае мастацкае афармленне спектакля.

Твая жонка ўздыхнула і сказала, што ўсё жыццё зайздросціць артыстам, асабліва оперным. Спяваць, танцаваць — такая асалода. Ды і наогул гэта ж шчасце пастаянна жыць у атмасферы свята. Не тое, што яе інжынерыя. Цэлы дзень на адных нервах.

Я часта чую такое. Відаць гэта псіхалагічна абумоўлена — цяжка ўсвядоміць, што ў хвіліны радасці, якую дае далучэнне да вялікага мастацтва, недзе побач цяжка, да сёмага поту працуюць.

У той дзень я прыйшоў у тэатр за паўтары гадзіны да пачатку спектакля. У гэты час ты, дарагі сябра, мабыць толькі вярнуўся з работы і адразу ўключыўся ў шчаслівую мітусню, якая бывае, калі збіраешся ў тэатр. Раптам высвятляецца, што немагчыма знайсці любімыя запінкі, што кашуля не адпрасавана, што туфлі, якія хоча абуць жонка, «ужо не такія модныя, і зараз такія не носяць»... Але нават гэтыя маленькія непрыемнасці не псуюць настрою. Наперадзе ж такі цудоўны вечар...

Ушчэнт сапсаваны настрой быў ва ўсіх, хто знаходзіўся ў гэтыя мінуты на сцэне опернага. Тут толькі што нацягнулі вялізны заднік—неба з лёгкімі воблачкамі, якое недзе далёка-далёка пераходзіць у гарызонт. Але на небе, на самым відным месцы, красаваліся дзве вялікія латкі. Ды хоць бы латкі як латкі, а то нейкія кавалкі зморшчанага палатна.

Галоўны мастак тэатра, народны мастак БССР Яўген Рыгоравіч Чамадураў зірнуў на іх і схапіўся за галаву:

— Божачкі, які сорам! Я ж сто разоў казаў, што нельга такія рэчы браць з сабой на гастролі. Вось, калі ласка, падралі такую дарагую дэкарацыю. Што будзем рабіць?

— А мо паспрабуем святлом схаваць? — пытаецца ў яго старшы мастак па святле Сяргей Фролавіч Пякарскі.

— Паспрабуйце.

Пякарскі ў мікрафон: «Вася, паспрабуй чырвоны на жоўты. Так, так, яшчэ трошкі...»

Чамадураў махае рукой:

— Нічога не будзе, трэба шукаць іншае выйсце... Мо цюль павесіць? Цюль змякчыць... Толя!

З'яўляецца Толя. Мы ўжо і з ім паспелі пазнаёміцца. Анатоль Рыгоравіч Якімовіч — бог сцэны, а каб больш зразумела — старшы машыніст. Ён тут працуе больш за 20 гадоў. Камандуе усёй тэхнікай (яе тут, як на заводзе).

— Толя, давай цюль.

— У нас жа князь Галіцкі ідзе па цюлі.

— Нічога, давай зараз.

Адзін з рабочых адкрывае люк, спускаецца туды, доўга шукае.

Якімовіч:

— Я яго заклаў далёка, там, дзе «Выбранніца».

Нарэшце, знаходзяць. Са столі спускаецца доўгая штанга, і больш дзесятка рабочых пачынаюць прывязваць да яе цюль. Штосьці падобнае я ўжо недзе бачыў. Ага, у кінафільмах з марскога жыцця — так матросы прывязваюць да рэяў ветразі.

— Пайшоў! — гучыць каманда.

Рэйка з цюлем узлятае ўгару.

— Ну, як? — Чамадураў адступае, прыглядваецца. — Гм, як быццам добра... Ну, а адсюль? — ідзе ўбок. А матухны мае, з бакавых крэслаў бачны краі цюлю...

Барыс Пятровіч Талалаеў, загадчык пастановачнай часткай:

— Яўген Рыгоравіч, а мы падцягнем па дзве кулісы і будзе добра...

Падцягваюць кулісы. Зараз сапраўды добра. Беганіна па сцэне спыняецца. Усе выціраюць з твараў пот.

Сем гадзін. Нехта дае каманду:

— Давайце заслону, хутка пачне збірацца публіка.

Ну, як быццам усё гатова. Плошча ў Пуціўлі, сабор, ля яго штандары. Каля штандараў некалькі хлопцаў — рабочыя сцэны.

Адзін з іх:

— Хто выдумаў рабіць гэтыя штандары з жалеза. Не падняць, далібог. Можна было і з дрэва, такі самы выгляд мелі б. А то я аднойчы нёс, дык ледзь не ўпаў.

Другі:

— З дрэва можа зламацца. А што цяжка, дык трэба ведаць, як несці, калі правільна ўзяць — не ўпадзеш.

Я выходжу са сцэны ў калідор. Уздоўж яго — грымёрныя. У калідоры паўнютка людзей — дружына і раць князева, народ Пуціўля. А вунь і вялікае начальства — князі. Ходзяць паасобку, ні на каго не глядзяць. Вось гэты, мабыць, сам князь Ігар. Мерае шырокімі крокамі калідор, ціхенька пад нос — а-а-а, о-о-о, м-м-м, гм...

Сёння пяе Ігара Уладзімір Міхайлавіч Генералаў. З-пад прыклееных брывоў трошкі трывожна блішчаць вочы.

— Хвалюецеся? — пытаюся я.

Шчыра ўсміхаецца:

— Яшчэ як.

Потым, калі я гутарыў з рэжысёрам тэатра Уладзімірам Антонавічам Станкевічам, я зразумеў, што гэтым пытаннем парушыў няпісаныя законы тэатра. У дзень спектакля спевакоў, якія выконваюць галоўныя ролі, не чапаюць. Ім не робяць заўваг, не цікавяцца самаадчуваннем. Цэлы дзень да спектакля артыст адпачывае. Прыходзіць за дзве-тры гадзіны да пачатку, спакойна грыміруецца, ужываецца ў ролю.

Я бачыў Уладзіміра Міхайлавіча ў трэцяй дзеі, пасля таго, як ён выканаў славутую арыю Ігара. Выйшаў за кулісы няўпэўнена і, цяжка дыхаючы, стаяў некалькі хвілін заплюшчыўшы вочы — адпачываў.

Праз некалькі дзён мы зноў сустрэліся, і Уладзімір Міхайлавіч прызнаўся, што пасля спектакля адчувае сябе проста фізічна разбітым. Сказваецца нервовае напружанне.

Мабыць, опернаму акцёру цяжэй, чым драматычнаму. Я чуў, што некаторыя нават славутыя драматычныя акцёры некалі амаль не вучылі роляў, імправізавалі па ходзе дзеяння. Паспрабуй, спявак, паімправізуй, паспрабуй, як кажуць, «злезці з дырыжорскай палачкі», разыдзіся з аркестрам. Скандал!

Але я, здаецца, трошкі захапіўся. Вернемся да пачатку спектакля. У калідоры з радыёдынамікаў прагучала: «Дружына, раць, народ—на сцэну, пачынаецца ўверцюра».

Гэта каманда з пульта памрэжаў. Пульт з правага боку сцэны, каля самай заслоны. Гаспадараць тут дзве вельмі мілыя жанчыны — памочнікі рэжысёра— Валянціна Мікалаеўна Часлова і Марыя Дзмітрыеўна Сцяпанава. На пульце некалькі дзесяткаў тумблераў, лямпачак, мікрафоны. Побач тэлевізар, які паказвае, што робіцца ў аркестры. Памрэжы трымаюць сувязь з асвятляльнікамі (пра іх я раскажу крыху пазней), з грымёрнымі рэквізітарамі, аркестрам і г. д. Адным словам, толькі паварочвайся.

— Сёння яшчэ добра, — усміхаецца Валянціна Мікалаеўна — спектакль стары, як кажуць, «аб'езджаны», прыцёрты. А вось калі ставім, скажам, «Кастрычнік» ці «Выбранніцу» — пасля іх адчуваеш сябе, быццам на табе дровы вазілі. Там вельмі многа так званых чыстых змен, калі трэба за лічаныя мінуты перамяніць дэкарацыі.

У «Ігары» таксама ёсць адна «чыстая змена». Што гэта такое? Мо чыталі або бачылі ў кіно аўрал на караблі, калі крычаць: «Свістаць усіх наверх»? Дык нешта падобнае. Перад гэтым на бліжніх подступах да сцэны канцэнтруюцца рабочыя сцэны (іх больш дваццаці чалавек), работнікі рэквізітарска - бутафорскага цэха на чале са сваім начальнікам Верай Іванаўнай Радзівонавай (яна тут працуе 26 гадоў запар).

Вера Іванаўна ціха падае каманду.

— Мы з Валяй бяжым наверх, астатнія заносяць сталы, крэслы, кубкі, лыжкі.

Нарэшце, пайшла заслона, і ўся армія кідаецца на сцэну. Адны выносяць, другія заносяць. Ай-яй-яй, не хапае аднаго крэсла. Дзе крэсла? Бегаюць, шукаюць. Ах, каб яго... Аказваецца, нехта некуды лазіў, дык узяў замест лесвіцы. Бах! З нечых рух вырвалася бочачка і пакацілася па лесвіцы. Ц-ш-ш-ш, — праносіцца па сцэне і вінаваты, уцягнуўшы галаву ў плечы, бяжыць за бочачкай. Нарэшце, усё гатова. Гляджу на гадзіннік—прайшло менш дзвюх мінут.

Зайграў аркестр. Адкрываецца заслона. На сцэне двор князя Уладзіміра Галіцкага. Гуляе, п'е, бражнічае гурт князя.

Я стаю за кулісамі побач са старшым машыністам сцэны. Ён ледзь аддыхаўся ад «чыстай змены». Расказвае, усміхаючыся:

— Цяпер—курорт. Амаль усё тэхнікай. А вось гадоў дзесяць назад уся надзея была на свае рукі. Скажам, робіш «хваляванне мора». У руках вяроўкі, то падцягваешся на адной, то на другой, ды яшчэ нагамі памагаеш, што-небудзь круціш. У зале захапляюцца, апладзіруюць, а тут, як на дыбе...

Што і казаць, зараз сапраўды тут амаль усё на кнопках. Націснуў, зверху спускаецца, ці наадварот паднімаецца ўгару вялізны кавалак дэкарацыі. Праўда, і кнопка, бывае, падводзіць. Так адбылося пасля другой дзеі. Уключылі фуру, а яна тыр-тыр і ні з месца. Фура — гэта сцэна на сцэне (здаецца, пакуль што тут, у нас, адзіная ў краіне), на якой устаноўліваюцца самыя капітальныя дэкарацыі (скажам, уся плошча ў Пуціўлі або княжацкі двор). Калі трэба, фура разам з усім дабром ад'язджае ў глыбіню сцэны, вызваляючы месца для новай дэкарацыі. Дык, вось, раптам фура закапрызіла, і ні з месца. Тут ужо прыйшлося пахваляваца ўсім—ад дырэктара тэатра (сорам, зацягваецца антракт, а спектакль не звычайны, ім адкрываецца новы сезон) да рабочых сцэны. Рукамі яе не ссунеш з месца, хоць і ходзіць фура па рэйках — сорак тон! Механік нервуецца, зноў і зноў націскае кнопку, і, о радасць, нарэшце паехала.

Сцэну рыхтуюць да трэцяй дзеі, якая пераносіць нас у палавецкі стан. Прыносяць шатры, укатваюць кібітку, раскладваюць касцёр (магутны аўтаклаў выкідвае з люка клубы пару—здалёк сапраўдны дым).

Трэцяя дзея — маё самае любімае месца ў оперы. Арыя Ігара, арыя Канчака, палавецкія скокі... Божа, якая музыка!

Пачатак трэцяй дзеі я сустракаю на камандным пункце асвятляльнікаў. Гэта ззаду глядзельнай залы, там, дзе некалі размяшчалася цэнтральная ложа. Утульны пакой, адна сцяна шкляная. Праз яе, як на далоні, відна сцэна. Да сцэны прымыкае вялізны пульт з сотняй кнопак, рычажкоў, тумблераў, лямпачак. У час спектакля тут КП Яўгена Рыгоравіча Чамадурава. Усё афармленне «Ігара», у тым ліку і светлавое—яго. Яўген Рыгоравіч камандуе:

— Вася, круці на блакітны, зялёнага зашмат.

Над палавецкім лагерам яшчэ гусцей апускаецца ноч.

Дарэчы, святло ў тэатры — палавіна поспеху. Перад пачаткам спектакля дырэктар опернага Фёдар Георгіевіч Жагалаў паказаў мне энергацэх тэатра. Я і не падазраваў, што такое можа быць тут. Гэта, фактычна, не цэх, а некалькі цэхаў. Машыны, машыны, электраматоры, генератары, трансфарматары, як на сапраўднай электрастанцыі.

Анатоль Іванавіч Савельеў, галоўны энергетык тэатра, растлумачыў, што толькі асвятленне сцэны забірае да 1100 кілават энергіі — яе б хапіла на горад з насельніцтвам 80 тысяч чалавек.

Я зноў іду за кулісы (трэба ж усюды паспець).

На сцэне — Канчакоўна (народная артыстка БССР Лідзія Галушкіна) і палонны княжыч Уладзімір Ігаравіч (народны артыст БССР Уладзімір Глушакоў). Гучыць славуты дуэт.

Ззаду мяне шэпт:

— Глядзіце, як гэтая сукенка да твару Лідзіі, якая матэрыя, які серабрысты тон. Постаць у гэтай сукенцы тонкая, юная.

Азірнуўся — жанчына ў белым халаце. Заўважыла маё здзіўленне — тлумачыць, што яна касцюмерка і спецыяльна прыйшла паглядзець, як выглядае спявачка ў гэтым адзенні. Яго апранала сама Ларыса Пампееўна Александроўская — Канчакоўна ж яе любімая роля...

Аркестр пачынае палавецкія скокі. За кулісамі народка дзяўчат-палаўчанак. Не стаяць на месцы—увесь час размінаюцца. Адна паблізу мяне:

— Ах, гэтыя палавецкія такія цяжкія, проста на рампе танцуеш, адчуваеш сябе скавана...

Знак памрэжа, і некалькі балерын выстройваюцца ля ўваходу на сцэну. Тыя, чый выхад потым, павучаюць:

— Ну, танцуйце, грамадзяне, бліжэй адзін аднаго трымайцеся, так лягчэй.

Тыя, што наперадзе чародкі:

— Ну, пайшлі дзяўчаткі працаваць.

І адна за адной выпорхваюць на сцэну, каб закружыцца ў вогненным танцы.

Праз нейкі час яны выбягаюць за кулісы, выбягаюць лёгка, грацыёзна, і тут жа валяцца на крэслы.

— Ой, дзяўчаткі, ног не адчуваю, ой баляць ножанькі, — скардзіцца адна.

— Кончыш, зрабі для ног цёплую содавую ванну — памагае.

— А мне больш памагае, калі пасля работы пахаджу.

З адной з маладых балерын я разгаварыўся. Жанна Лятнёва. Танцуе ў тэатры пяць гадоў. Так, прыйшла з харэаграфічнага вучылішча. Ці правільна гавораць, што праца балерыны вельмі цяжкая? Мабыць, праўда. Кожны дзень урок, трэнаж, рэпетыцыі, вечарам — спектакль. Ідзеш дадому—усё цела бы пабітае. Бываюць дні—перад прэм'ерай асабліва — прыйдзеш у тэатр раніцой і цёмна ідзеш дахаты. Ці шкадую я? О, не. Гэта ж так цудоўна, быць балерынай...

У час чарговага антракта я зазіраю ў залу праз славутую дзірачку ў заслоне. Святочная публіка, ажыўленыя твары, усмешкі...

Потым аглядаюся на сцэну, дзе нараджаецца чарговае таінства, нараджаецца ў пакутах, ох, у якіх пакутах... І мне хочацца пакланіцца ўсім, хто тут ёсць, і сказаць ім шчырае дзякуй за шчаслівыя хвіліны. Ад сябе, ад цябе, мой сябра, ад усіх, хто прыйшоў у тэатр.

М. ЗАМСКІ.

ЗАСЛАЎЯ СІВЫЯ МУРЫ...

Я ДОЎГА прыладжваўся, як бы сфатаграфаваць гэтую царкву. Заходзіў з аднаго боку—у кадр траплялі нейкі хляўчук, штабелі дошак, будаўнічае смецце, з другога—перашкаджаў будынак клуба і высокія густыя таполі, з трэцяга—высокая званіца ніяк не хацела «ўмяшчацца» ў кадры.

Тады я ўзышоў на вал, скаціўся па яго крутым схіле ўніз, туды, дзе некалі быў глыбокі. запоўнены вадою роў, а зараз па смарагдавым лузе віецца нешырокі прыгожы раўчук з празрыстай вадой. Даволі доўга я ішоў убок ад вала, пераскокваючы з адной пругкай купіны на другую, а калі павярнуўся...

Было такое ўражанне, што нейкім цудам я апынуўся ў далёкім шаснаццатым стагоддзі... Вал уздымаўся крута і грозна. Адразу за ім, выразным сілуэтам урэзаная ў шэрае хмарнае неба, высілася цяжкая васьмівугольная вежа званіцы. На лузе ля падножжа вала пасвіўся белы конь... Жанчыны мылі бялізну на масточку праз раўчук. І навокал стаяла такая цішыня!.. Быццам не пралятала над гэтым месцам стагоддзі, не палала зарыва пажараў, не грымелі гарматы.. Ва ўсім было столькі спакою, столькі ўрачыстасці і прыгажосці, што сэрца закалацілася ў грудзях...

Недалёка прагрукатала электрычка...

Праляцеў самалёт з выпушчанымі для пасадкі шасі...

Заслаўль... Адзін са старажытнейшых гарадоў Беларусі. Упершыню звесткі аб ім сустракаюцца ў летапісе 1127 года, калі кіеўскі князь Уладзімір пасяліў тут жонку Рагнеду з сынам Ізяславам. Спаса-Прэабражэнская царква пабудавана, праўда, значна пазней, у шаснаццатым стагоддзі, у той час, калі на тэрыторыі сённяшняй Беларусі ішлі жорсткія сутычкі паміж каталікамі і рэфарматарамі і нярэдкімі былі набегі лівонскіх і нямецкіх рыцараў. Таму і нагадвае царква ў Заслаўлі маленькую крэпасць. Ёсць у яе фартыфікацыйныя прылады, якія лічыліся ў шаснаццатым стагоддзі неабходнымі для кожнай крэпасці. З трох бакоў яна была прыкрыта багністымі балотамі, мела высокі вал, глыбокі роў, тоўстыя сцены маглі вытрымаць бамбардзіроўку цяжкімі ядрамі, праз роў быў перакінуты пад'ёмны мост.

Сёння Спаса-Прэабражэнская царква ў Заслаўлі адзін з самых цікавых і прыгожых помнікаў абароннага дойлідства на тэрыторыі Беларусі. Доўгія гады яна стаяла закінутая. Зараз у ёй поўным ходам ідуць рэстаўрацыйныя і рамонтныя работы.

— З чаго, па-вашаму, пачынаецца работа рэстаўратара?— спытаўся ў мяне Веніямін Якаўлевіч Сахно, галоўны архітэктар рамонтна-рэстаўрацыйных майстэрань пры Міністэрстве культуры БССР, і сам адказаў:—Пакуль што, здараецца, з ратавання таго, што засталося, што патрабуе неадкладнага рамонту... А між тым, па ўсіх правілах, трэба пачынаць з фундаментальных даследаванняў. У рабоце рэстаўратараў яны займаюць добрых пяцьдзесят працэнтаў. Трэба ж высветліць, якім быў гэты будынак, якія дэталі ў ім «першазданныя», а якія з'явіліся пазней—у выніку розных перабудоў. Даследаванні гэтыя вельмі часта ператвараюцца ў сапраўдны навуковы пошук. Часцей за ўсё нейкія звесткі захоўваюцца ў літаратурных крыніцах, якія прама ці ўскосна дазваляюць разгадаць загадкі старых будынкаў. На многае пралівае святло археалагічнае даследаванне, экспертыза, аналіз існуючай забудовы. Здараецца, што рэстаўратару-архітэктару даводзіцца карыстацца дапамогай так званых аналогаў. Ну, гэта калі нельга знайсці ніякіх слядоў той ці іншай дэталі будынка. Тады яе робяць па аналагічных будынках, узведзеных прыкладна ў той жа час. Як бачыце, перш чым архітэктар стане за кульман,—ён павінен шмат чаго зрабіць.

Так, работа архітэктара-рэстаўратара нялёгкая, але надзвычай цікавая...

У старшага архітэктара Тані Чарновай нават вочы заблішчалі, калі яна пачала расказваць гісторыю картуша, які быў знойдзены на першай пілястры храма (калі лічыць ад алтара).

— Знайшлі мы гэты надпіс... Пад пластам старога тынку. Што за надпіс, з якой прычыны зроблены?.. Зразумець нічога нельга, захавалася толькі лічба «Anno MDCMXXVIII.., (1678 г.). Што за лічба, з якой прычыны яна тут? Шукалі доўга, пакуль у рукапісе Яна Ходзькі (Slownik Geograficzny. Warszawa) не знайшлі такі запіс: «У 1676 годзе муж і жонка Сапегі зрабілі вечны запіс аб укладзе дамініканскаму касцёлу ў мястэчку Заслаўль, які пабудаваны на месцы старога замчышча».

Касцёл гэты ў тым жа годзе быў абноўлены і пераіменаваны ў касцёл святога Міхаіла Архангела.

Гэты запіс Яна Ходзькі і даў падставы лічыць, што картуш на сцяне царквы якраз і сведчыў аб шчодрым прэзенце Сапегаў. У тым жа запісе знайшлі і яшчэ адно сведчанне аб тым, што царква пабудавана на месцы былога замчышча.

Наогул у Спаса-Прэабражэнскай царкве яшчэ многа таямніц. Ходзяць пагудкі, што недзе там павінны быць і падземны ход, і нейкая таямнічая лесвіца ў падзямеллі...

Трэба сказаць, што група маладых архітэктараў шмат папрацавала над стварэннем праекта рэстаўрацыі царквы ў Заслаўлі. Яны вельмі клапатліва паставіліся да таго, што засталося, шмат што адшукалі і аднавілі. Больш за ўсё працавалі з дахам. Былі звесткі, што спачатку царква была пакрыта чарапіцай. Але якая была чарапіца, якога памеру, фасону?.. Гэта было невядома. Вырашылі рабіць дах такі ж, як і ў Маламажэйкаўскім храме, а чарапіцу выкарыстаць падобную на тую, што знайшлі ў адным з шурфаў.

Сёння Спаса-Прэабражэнская царква ў Заслаўлі пакрыта рыштаваннямі. У сярэдзіне звініць цыркулярная піла, пад дахам гулка стукаюць тапары цесляроў—з рамонтам сістэмы крокваў нельга марудзіць. Падлога ў царкве таксама знята, а над пукатымі зводамі скляпоў пракладзены масткі з дошак. Зводы падзямелляў у аварыйным стане—іх трэба тэрмінова рамантаваць. На двары ўжо ляжыць прывезеная з Літвы спецыяльная буйная цэгла.

Усе работы па рэстаўрацыі храма ў Заслаўлі падзелены на тры перыяды. Спачатку трэба было ачысціць пазнейшыя напластаванні ў самім храме і ў вежы, паставіць звонку рыштаванні, умацаваць аварыйныя зводы, разабраць драўляную падлогу, якая ляжала на рэштках старой, зробленай з керамічных плітак, аднавіць страчаныя часткі карнізаў і іншых элементаў дэкору, ліквідаваць трэшчыны ў сценах фасадаў, расчысціць вінтавую лесвіцу ў паўднёва-заходняй сцяне. Шмат што з гэтага ўжо зроблена, тое-сёе робіцца зараз, а наперадзе работы... непачаты край.

Трэба аднавіць чарапічны дах, расчысціць тынк, рэстаўраваць кладку ў сярэдзіне вежы і вонкавую кладку фасадаў, аднавіць драўляныя лесвіцы ў вежы, рэстаўраваць па захаваўшыхся ўзорах сталярку вокан, аднавіць хоры, пакласці нанава плітачную падлогу, якая была ў старажытнасці, пазаладзіць макаўку вежы, абліцаваць натуральным каменем пашкоджаны часам цокаль, пафарбаваць унутры і звонку, прывесці да ладу тэрыторыю... Трэба, трэба, трэба... А рабочых рук не хапае, а спецыялістаў-рэстаўратараў амаль няма, а адміністрацыя майстэрань больш клапоціцца аб выкананні плана, чым аб руплівай і непаспешлівай рэстаўрацыі.

Цяжка, вельмі цяжка працаваць, калі да ўсяго трэба даходзіць сваім розумам, калі вучышся на сваіх памылках, калі даводзіцца іншы раз заседжвацца дапазна над нялёгкай работай.

Але ў дадзеным выпадку напэўна правільнай будзе прымаўка: «Мэта апраўдвае сродкі». Бо мэта ў архітэктараў і будаўнікоў рэстаўрацыйных майстэрняў сапраўды высакародная — вярнуць народу здабыткі яго матэрыяльнай і духоўнай культуры, памяткі тых дзён, што адышлі ў нябыт.

У заслаўскай Спаса-Прэабражэнскай царкве, калі яна будзе рэстаравана, калі зноў стане ладнай і прыгожай, быццам толькі-толькі пабудаваная, —размесціцца філіял Дзяржаўнага музея БССР. І сама царква стане яго галоўным экспанатам. Прадугледзелі гэта і архітэктары. У глыбокіх падзямеллях будуць расчышчаны кавалкі старажытнага падмурка, каб экскурсанты маглі пазнаёміцца з будаўнічай культурай нашых продкаў. Наведвальнікі ўбачаць і асобныя знаходкі, зробленыя пры даследаваннях, якія раскажуць пра гісторыю збудавання помніка, пра тое, як ішла яго рэканструкцыя, як з'яўляліся тыя ці іншыя дэталі, што зараз так арганічна ўвайшлі ў ансамбль помніка. Будзе, напрыклад, цікава экскурсантам самім упэўніцца ў тым, што вежа пабудавана значна пазней храма. Яны змогуць за час экскурсіі прайсці той шлях, якім ішлі даследчыкі, каб даказаць гэта... Экскурсавод раскажа, а можа і пакажа тыя літаратурныя запісы, у якіх гаворыцца аб гэтым, зверне ўвагу на антаблемент, ідэнтычны ў інтэр'еры вежы з тым, які ўпрыгожвае фасады.

Экскурсанты змогуць апусціцца ў вялікія падзямеллі царквы і, можа (чаму б і не памарыць?), прайсціся падземным ходам, які, магчыма, і на самой справе існуе.

І канечне ж, для кожнага будзе незабыўным пад'ём па вузюткай, цеснай вінтавой лесвіцы на самую верхнюю пляцоўку вежы, дзе нядрэнна было б павесіць і старажытныя званы. Адтуль, задыхнуўшыся ад захаплення, кожны ўбачыць цудоўны ландшафт з далёкім лесам, пагоркамі, прыгожай рачулкай...

І над імі праляціць серабрысты «ТУ», які ўжо выпусціў шасі для пасадкі, а недалёка яны ўбачаць зялёны ланцужок электрычкі.

Алег БЕЛАВУСАЎ,
спец. кар. «Літаратуры і мастацтва».

КАРМІЦЕЛІ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

радзіўся інačай. Пасля вайны гады былі нялёгкія. Падлеткі сталелі хутка, рана станавіліся памочнікамі мацярок — бацькі вярнуліся з вайны далёка не да ўсіх сычоў. А тут у хлопца ў руках і другі талент адкрыўся — слухаліся яго сякера, піла-нажоўка ды фуганак. І гэта вырашыла лёс хлопца: калгас накіроўвае яго на вучобу ў Бабруйскую школу будаўнікоў.

З таго часу мінула больш пятнаццаці гадоў. Былы Коля Анісаў стаў Мікалаем Дзям'янавічам, паважаным у вёсцы чалавекам, калгасным тэхнікам-будаўніком.

Мікалай Дзям'янавіч успамінае:

— Было нас некалькі мужчын. Галоўны інструмент —піла ды сякера, галоўным матэрыялам — дрэва. Рабілі так, як калісьці бацькі і дзяды: рубілі вуглы, ставілі кроквы, латалі іх. Натуральна ўсё. Інačай тады быць не магло. І што будавалі? Сякі-такі кароўнік ці свінарнік —абы страха, як кажуць была над галавой. З сённяшнім і параўноўваць нельга. Не думалася нават, што некалі так будзе. Не тое што размаху — перспектывы не было...

Яна, гэтая перспектыва, адкрылася пазней, пасля таго, як калгас стаў на ногі, калі людзі сталі глядзець далей сённяшняга дня, навучыліся зазіраць у будучыню. І неяк само па сабе, прынамсі, так гаворыць Мікалай Дзям'янавіч, змянілася ўяўленне аб тым, якім павінен быць той жа кароўнік ці свінарнік. Чатырма сценамі з дахам, пад якім можна было б схаваць кароў ці свіней ад дажджу і сцюжы? Не! Яны павінны быць сучаснымі, механізаванымі фабрыкамі малака і мяса. Гэта вызначыла і ўсё астатняе: і матэрыял, і інструмент, і сам характар работы будаўнікоў, яе арганізацыю і прынцыпы. На змену дрэву прыйшлі цэгла і бетон, сякеру замяніла кельма і бетонамяшалка, сілу плеч і моц вяроўкі — аўтакран.

— Сёння сякера сапраўды стала толькі падсобніцай, — гаварыў мне Мікалай Дзям'янавіч.—А былыя цеслі—мулярамі, штукатурамі, электразваршчыкамі, мантажнікамі. Калгаснае будаўніцтва стала на індустрыяльныя рэйкі.

Так, без гэтых «рэек» нельга было б пабудаваць, прытым за два-тры гады, усяго таго, што пабудавана ў калгасе. А да таго, пра што ўжо я гаварыў, трэба дадаць яшчэ тыповы цялятнік, цагляныя будынкі пачатковай школы і брыгаднага клуба ў суседняй з Рачэнню вёсцы Засмужжа.

За гэты час выраслі і людзі. Універсальнымі будаўнікамі (у іх руках спорыцца любая работа) сталі Аляксандр Кукраш, Васіль Адзінцоў, Мікалай Бяліцкі, Андрэй Ляўчэня і многія іншыя, пра каго з цеплынёй расказваў Мікалай Дзям'янавіч. Вырас і ён сам. Бо вось жа аб чым думае сёння калгасны тэхнік-будаўнік:

— Зробленае—толькі пачатак. Наперадзе работы—ух! У нас ёсць перспектыўны план будаўніцтва. Прыязджайце да нас так праз гадкоў дзесяць — не пазнаеце Рачэні. Спатрэбіцца нам і свой інжынер-будаўнік, і калгасны архітэктар...

Я спытаў у Мікалая Дзям'янавіча пра яго першую страсць —маляванне. Ён усміхнуўся:

— Не, не пакінуў. Калі надарыцца час—малюю. Для сябе.

Але паказаць што-небудзь адмовіўся ці—не рашыўся...

МІРОНАВІЧ

Пра яго, старшыню калгаса Барыса Міронавіча Шапіру, больш за ўсё расказалі мне людзі. І ў тым, што яны гаварылі пра яго—той жа Мікалай Лутовіч, даярка Сцепаніда Лазараўна, камбайнер Гоманаў, і былы, першы пасляваенны, старшыня калгаса, цяпер пенсіянер Іван Максімавіч Лыскавец,—адчувалася нязменная павага, я сказаў бы нават—любоў. За што ж гэтыя павага і любоў людская?

Усе, з кім мне давялося гутарыць, гаварылі пра гэта коратка: «Міронавіч—гаспадар. І чалавек уважны, справядлівы...» У вуснах людзей зямлі «гаспадар»—гэта чалавек, які дбае аб зямлі-карміцельцы, які разумее, што яна, зямля, бывае шчодрай толькі тады, калі зведае ласку рупных чалавечых рук; гэта чалавек, які ўмее быць ашчадным, але не хціўцам; чалавек, які любіць у сям'і парадак, узаемную павагу і падтрымку і не церпіць гультаёў і неахайнікаў. Дык, пэўна, гэта хораша, калі пра чалавека з пашанай гавораць — гаспадар?..

У Барыса Міронавіча ёсць, мусіць, гэтая жылка—жылка гаспадара. Не сакрэт жа, што менавіта ў апошнія гады, калі калгас узначаліў ён, былы дырэктар школы, гаспадарка няўхільна, з кожным годам усё імклівей, пайшла ўгору. Гэта відно ва ўсіх галінах калгаснай вытворчасці. Але мяне, зноў прызнаюся, больш цікавіла трохі іншае—не так эканоміка, як чалавек, творца гэтай эканомікі. Дык вось...

Помню, я задаў старшыні занадта, можа, стэрэатыпна-журналісцкае пытанне:

— Якім быў ваш першы крок на новай пасадзе? З чаго вы пачалі?

Барыс Міронавіч, не доўга думаючы, адказаў:

— З людзей. Так, з людзей, з якімі трэба было брацца за справу.

Спачатку нешта мяне насцярожыла. Ці не фраза гэта? Ці не сказана яна спецыяльна для газетчыка?

Аднойчы мы доўга гутарылі са старшынёй у яго дома. Жонкі не было (яна — настаўніца, паехала з дзецьмі ў Хатынь), Барыс Міронавіч разам з сынамі прыгатаваў «мужчынскую», на скорую руку, вячэру. Мы сядзелі за сталом і гутарылі. Барыс Міронавіч расказваў пра сябе, пра тое, як давялося стаць старшынёй, пра людзей свайго калгаса. Гаварыў пра аграномa Марфу Іванаўну Гомза, пра эканаміста Міхаіла Клютчэню, пра трактарыста Сташкевіча Мікалая Раманавіча і яго сына Жору, таксама трактарыста, пра камбайнераў Барыса Тараховіча, Яўгена Вечара, Аркадзя Свінку, пра тых людзей, аб якіх я збіраўся пісаць. І нельга было не адчуць у яго голасе нотак шчырага захаплення і глыбокай пашаны да гэтых сціплых працаўнікоў. Не, гэта былі не дыфірамбы, не пахвальба ўвогуле.

Вось што, напрыклад, пачуў я пра Міхаіла Іванавіча Жаўрыда, былога калгаснага бухгалтара, цяпер пенсіянера:

— Сумленнейшы чалавек. Калгасную капейку бярог як сваю. І гэтай беражлівасцю, асабліва ў той час, калі капеек было малавата, саслужыў калгасу добрую службу. Але, хай не крыўдуе Міхаіл Іванавіч, шырыні погляду ў яго не было. Умеў бачыць наяўную капейку і не ўмеў разгледзець, дзе ляжыць новая, не ведаў, як да той, што ёсць, дадаць свежую.

Прыгадваецца і яшчэ сёе-тое. Разам са мной у канторы калгаса чакаў старшыні (у дзень майго першага прыезду) малады хлопец. Нарэшце, прыйшоў Барыс Міронавіч, паздраўкаўся і да хлопца:

— Паявіўся? Што скажаш?

Хлопец замуліўся, прамармытаў:

— Разлічыцца прыйшоў, Барыс Міронавіч.

— За разлікам, значыць? А дзе ты цяпер? І адтуль ужо ўцёк? Ну, і што далей? Доўга будзеш бегаць? Не малады ж ужо... Ладна, пішы заяву, на праўленні разгледзім, што з табой рабіць...

Пры мне ж Барыс Міронавіч гутарыў з маладзенькай дзяўчынкай—выпускніцай бухгалтарскай школы:

— Дык як вас, Марыя Іванаўна? Рашылі мы вас, Марыя Іванаўна, паслаць да механізатараў. У новай майстэрні ў вас будзе асобны пакойчык, а пакуль што там, за стоечкай пасядзіце. Работы будзе нямала, не буду скрываць. Пуцявыя лісты, штодзённы ўлік і г. д. Знаёмы, справіцеся? От і добра. На кватэру ўладкуем. Пастараемся бліжэй да работы, бо ўставаць прыйдзецца ранёнька. Зарплата —88 рублёў. Не малавата? Тым лепш. Заўтра можаце прыступіць ці думаеце яшчэ дадому пад'ехаць? Апошняе—вось што, Марыя Іванаўна. Вы—маладая, дзяўчынка, а там мужчыны, часам мо і грубасць сарвецца, дык вы глядзіце. З першага ж дня пастаўце сябе так, каб яны адразу адчулі... Адпаведную работу мы правядзём, але вы і самі... Ясна?

Слухаў я Барыса Міронавіча, і тая мая насцярожанасць адпала сама сабой...

Дадам яшчэ, што старшыня калгаса, Міронавіч, як клічуць яго ў Рачэні ўсе, сёлета заканчвае аспірантуру, працуе над кандыдацкай дысертацыяй аб інтэнсіфікацыі малочнай жывёлагадоўлі...

Вось такія былі яны, мае рачэньскія сустрэчы. Гэта—не партрэты людзей сённяшняй калгаснай вёскі. Хутчэй—толькі скупыя штрыхі да партрэтаў. Зрэшты, на што большае можна было разлічваць за кароткія дні камандзіроўкі? Ды што грахі ўтойваць, не ўмеем мы яшчэ, не навучыліся як след пісаць пра іх, нашых сучаснікаў.

Нататкі я назваў крыху паўзабытым словам—карміцелі. Гэтым словам народ заўсёды называў людзей, чыімі стараннямі на нашым стале з'яўляецца хлеб, мяса, сала, малако, бульба. Хацелася вярнуць яму, гэтаму слову, жыццё. Хацелася сказаць пра іх, нашых карміцеляў, добрае, шчырае слова, хацелася хоць крыху расказаць аб іх нялёгкай працы, аб тым, як яны жывуць, што думаюць, як сябе адчуваюць сёлетняй восенню—восенню года ўдарнай ленінскай вахты, напярэдадні іх вялікага свята — Усесаюзнага з'езда калгаснікаў.

Любань—Мінск.

© Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2023

Паэтычная ПАВЕРКА

Антон БЯЛЕВІЧ

ВАНДРОЎНІК І ХЛЕБ

(Паводле беларускай народнай казкі)

Спацеў, стаміўся, плечы ўгорбіў,
Ідзе, брыдзе ён пакрысе.
Счарнелы хлеб у белай торбе
Вандроўнік зморана нясе.

Нясе. Прайшоў ужо нямала
Дарогаю ад сельскіх хат.
Цяжкою вельмі торба стала.
Падумаў: «Хлеб тут вінават».

Сказаў: — «Ты, хлеб, намуляў плечы,
Цябе цягну нібы ішак...
А хлеб у торбе запярэчыў,
Сказаў вандроўніку ён так:

— Лухту гаворыш, чалавеча,
Нясу я сам цябе, дзівак!

— Ці чулі вы!! — развёў рукамі.—
Цябе ж нясу я ў торбе сам...
Бывай! Ляжы тут пад кустамі,
Сваім плячам палёгку дам...

Ён хлеб паклаў пад куст ракіты.
А сам — у шлях.
Спякотны шлях.
Цяжкімі сталі шапка, світа,
Цяжкія боты на нагах.

Даўно не еў. Не служаць ногі.
Галодны, стомлены: тэп—тэп.
«Угрызці б хлеба хоць сухога»...
Назад вярнуўся ён з дарогі
Да тых кустоў, дзе ў торбе хлеб.

— Здарова, друг!—сказаў ён хлебу.—
Ісці нам, братка, трэба ўдвух...
Дарогаю пад родным небам
Пайшлі яны як з другам друг.

ЖЫВАЯ СУВЯЗЬ

Не трэба мне востраў бязлюдны,
Натуры не схімніцкай я.
Мне трэба і святы, і будні,
А ім трэба праца мая;

Ім трэба такая работа,
У якой бы гарэнне жыло;
Не толькі, каб кропелька поту,
А шмат акрылення было...

Натхненне на досвітку будзіць,
Яму падначалены я.
Мне трэба харошыя людзі,
А ім трэба песня мая.

І песня такога напалу,
Каб іскры з душы выкрасала,
Каб з іскраў агонь вырастаў,
Каб сонцам у сэрцы ён стаў!

ЯВАР НАД МАГІЛАЙ

Маці ўсё журбоціцца па сыне:
Не прыйшоў з вайны да роднай хаты.
Можа ў лугавіне ці ў даліне
Куляю варожаю працяты,
Да травы, да купіны высокай
Прытуліўся ён бялявым чубам!
Можа, спіць пад кронаю шырокай
Шэрага, парэпанага дуба!
Можа, беластволая бяроза
Над магілай сон яго калыша!..
Дарагая маці, вытры слёзы:
Сын прабіўся, ён з магілы выйшаў
Яварам вясёлым і куччастым,
Пад высокім небам і вятрамі
Хваляю зялёнаю зашастаў,
Ловіць сонца яснае лістамі,
Ловіць песні сонечнай даліны,
Галасы зямлі, вясны і лета...
Родная, не плач...
Ён салаўінай
Песняю зрабіўся ў лузе гэтым.

Марк СМАГАРОВІЧ

ПАМЯТНАЯ МЯСЦІНА

Алешнік апрануты ў лісце,
Вітаюць вясну салаўі.
Гавораць, Будзённы калісьці
Каня тут з рачулкі паіў.

Байцы, пасля ўдалай атакі,
Кароткі зрабілі прывал.
Адкінуты белапалякі
Яшчэ за адзін перавал.

І раптам каманда:—Па конях!..
Закончаны быў перакур.
Ізноў пачалася пагоня:
За ворагам следам — алюр...

Плывуць аблокаў дырыжаблі,
Алешнік размову вядзе.
Не, не аер тут, а шаблі
Адбіліся ў чыстай вадзе.

Міхась ПАРАХНЕВІЧ

ДАБРО

Дабру не трэба атэстацый,
Дабро — яно дабро і ёсць.
Мы самі ў сілах разабрацца,
Дзе ёсць карысць,
дзе шчыры госць.
Дабро не дзеліцца на часткі:
Таму — крыху,
таму — спаўна.
Дабро даецца без астатку
І вучыць шчодрымі быць нас.

■ ■ ■

Гультай за дзела—
мазоль за цела.
Народная прымаўка.

Паэты, дзіўныя паэты,
Майстры лірычнага радка,
О, колькі ў вершах, у санетах
Хвалы напелі вы рукам!

Што ні рука, то з мазалямі —
З тугімі, як карэнні дрэў...
А я гляджу, хто як рукамі
Дае другім, сабе бярэ.

Хвала рукам, што сеюць поле,
Што ўвысь выводзяць караблі.
А мазалі! Пра іх даволі.
І ў гультаёў ёсць мазалі.

ЧАБАРОК, ЧАБАРОК...

Мне гэта песня ўспамінаецца,
Калі прыгадваю цябе,
І лёгкі дым той цёплай раніцы,
І зелень траў, і саду боль.

Усё цвіло, усё расквечана,
І бачыў: круціцца зямля
Сваёй арбітаю адвечнаю,
А ў тым вярчэнні — ты ды я.

Рука ў руцэ і плечы дужыя.
Хто можа стаць на сцежцы той,
Калі пад ветрамі і сцюжамі
Мы столькі год прайшлі з табой!

І не бяда, што год ад году нам
На скроні сыпле серабро.
Лічу я гэта ўзнагародаю
За вернасць нашу, за дабро.

Мікола КУПРЭЕЎ

■ ■ ■

Прынёс рэдактару вершы.
Кажа:
— Не тое, брат, нешта не тое.
Надта многа тугі...

Ну, а што я зраблю,
калі назаўсёды страціў самае
найсвятое,
паўсвета прайшоў,
а нідзе не пачуў:
— Сынок дарагі...
Што я зраблю,
калі ліст ад сястры б'е
па сэрцу трывожна:
«Дзесяць гадоў, як дома не быў...
Прыедзь, Колечка... Так жа
няможна...
Дзед перад смерцю ўсё бога
прасіў,
каб быў ты жывы й здаровы...»

А што я зраблю,
калі там будзе цяжка вельмі:
там маці калісьці ішла над
Дняпром...
Дзе стаялі сляды яе — вырас
ельнік...
Ходзіць мама ў зямлі сырой.

Ходзіць мама, шукае выйсця,
рукамі-ценямі дакранаецца столі
зямной...
Што я зраблю,
калі там быць мне цяжка
вельмі?
І ўсё-ткі паеду,
пайду,
паплыву туды,
Адшукаю балюча-гаючы ельнік,
паблукаю там, дзе дагэтуль
цвітуць
маіх родных сляды.

Іван АРАБЕЙКА

У БРЭСЦКАЙ КРЭПАСЦІ

Ціха.
Ні грому,
ні пажараў.
У казематах цяпер —
ні душы.
Як карэктыроўшчык
на паветраным шары,
Каркне варона ў цішы.
Цагліны —
мукай скажоныя.
Стаіць анямелая сцяна.
Цэнтральны востраў,
як камень жорнавы,
З жорнаў, назва якім — вайна.
Едуць калужскія, едуць омскія.
Хто на экскурсію,
хто па ўспамін.
Едуць сюды,
дзе вароты Холмскія,
Дзе расстраляны Фамін.
А ў музеі
смяецца Карбышаў,
Кіжаватаў
глядзіць са сцяны,
Як у суседчынай хаце —
сыны на картачках,
Што не вярнуліся
з вайны.

Сяргей ПАНІЗНІК

ПАЛАНЕЗ

У Гродзенскім музеі захоўваецца келіх Агінскага

Як падымаў гранёны келіх,
і за журботную дарогу
як запрашаў сяброў ён выпіць,—
на белы нотны ліст упалі
гаркавага настою кроплі.
Спявалі ў тую ноч ліцвінкі.
Музыка, слухаючы, думаў,
што ён для іх — незачужэлы.
А потым ён пайшоў у залу.
Шчымела, ныла яго сэрца.
Прабілі белую паперу
драбінкі нотаў...
ужо ноч
узгадавала сіні ранак.
І потым дзень збялелы доўга
услед Агінскаму махаў
журботнаю касой жульвіцы.
А па-над беларускім полем,
як ранены арол — напеў
ускідваў крылы, біўся ў травах.
Усім, хто памятаў радзіму,
вяртаў ён, паланез, надзеі.
І, акрылёны, сам вярнуўся
на поле бацькаўшчыны мілай.

Мар'ян ДУКСА

■ ■ ■

Прабач, што я цябе пакінуў
Без абяцанняў, у тузе.
Сваю блакітную краіну
Успомніў раптам у тайзе.
Прабач, што, стоячы ля Вяткі,
Я жыццярадасна хлусіў
І біў узрушана у ладкі:
— Ах, застануся назусім!..
Твой край стаў мілы і нямілы.
Уноч прыснілася шаша.
І зажурыла, зашчыміла
Ты, беларуская душа.
І, зноў услухаўшыся ў далеч,
Устрапянуўся птушкай я—
Учуў, як плёскаецца Нарач
І як шчабеча Вілія.
Здалося:
Незвычайна блізка
Вось-вось узніме галаву
Той бор, што падарыў калыску,
Што першае прыняў «ау»!

■ ■ ■

І на мяне дыхнула логам.
Запах распараны чарот.
І абарвалася дарога—
І вось аднекуль—паварот.
І вось замерла над абрывам
Машына, выбіўшыся з сіл.
І нада мною зіхатліва
Успыхнуў раптам небасхіл.
Блакітна-радасныя высі,
Узняўшы чаек чараду,
Неспадзявана паліліся
У нарачанскую ваду.
Наўкол дыміліся аблокі.
І спела лёгкасць у грудзях—
Ляжаў за тры-чатыры крокі
Нябёс успенены працяг.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

У нядзелю Дзяржаўны рускі тэатр БССР імя М. Горкага пазнаёміў мінчан з новай работай — паказаў драму Аркадзя Маўзона «Толькі адно жыццё». Паставіў спектакль заслужаны артыст Каз. ССР і Карэльскай АССР М. Сулімаў у дэкарацыях, зробленых па эскізах мастака В. Тура. На прэм'еры ролі выконвалі заслужаныя артысткі рэспублікі М. Кузменка, Б. Масумян, акцёры М. Гавядзінаў, З. Асмолава, Э. Гарачых і іншыя. На здымку, зробленым У. Крукам, — сцэна са спектакля: у ролі Корбута М. Смірноў (справа) і артыст Д. Мазура ў ролі ўрача-псіхіятра.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

ДЗЕ ВЫ, АМАТАРЫ ДРАМЫ?

Так называлася пісьмо рэжысёра народнага тэатра В. Талкаліна, надрукаванае ў 70-м нумары газеты «Літаратура і мастацтва» за г. г. У ім гаварылася аб цяжкасцях у рабоце самадзейных драматычных калектываў, аб недахопах у правядзенні конкурсаў-аглядаў тэатральных калектываў.

Тав. В. Талкалін пісаў, што ўжо «ёсць распрацаваныя палажэнні аб аглядах па ўсіх відах мастацтваў у межах рэспублікі. Драматычныя ж калектывы, здаецца, як і ў аглядзе, прысвечаным 50-годдзю Беларусі, будуць спаборнічаць толькі ў абласных маштабах. І гэта крыўдзіць нас».

Дырэктар Рэспубліканскага Дома народнай творчасці Г. Талчынская паведаміла рэдакцыі, што пытанне аб правядзенні конкурсу-агляду драматычных калектываў і народных тэатраў рэспублікі разглядалася на пасяджэнні рэспубліканскага аргкамітэта. Прынята рашэнне аб удзеле ў рэспубліканскім аглядзе і самадзейных тэатральных калектываў Беларусі.

ПА ВЕДАМСТВЕ СЭРЦА І СУМЛЕННЯ

12 верасня г. г. у газеце «Літаратура і мастацтва» быў надрукаваны артыкул А. Белавусава «Па ведамстве сэрца і сумлення». У артыкуле падымаліся пытанні аб добраўпарадкаванні тэрыторыі Брэсцкай крэпасці, аб неабходнасці больш руплівых адносін да гэтага помніка мужнасці і геройству савецкіх людзей.

У сувязі з надрукаваным артыкулам у рэдакцыю прыйшло пісьмо з Брэсцкага абласнога камітэта КП Беларусі, у якім гаворыцца:

«Па пастанове Савета Міністраў Беларускай ССР... на тэрыторыі Брэсцкай крэпасці будзе створаны мемарыяльны комплекс. Усе установы, размешчаныя ў крэпасці, у перспектыве будуць пераведзены. У казармах і казематах будуць адкрыты новыя раздзелы экспазіцыі музея абароны Брэсцкай крэпасці-Героя».

Вокладка і ілюстрацыя мастака М. Карпенкі да беларускай народнай казкі «Лёгкі хлеб», якая рыхтуецца да друку ў выдавецтве «Беларусь».

СЯРОД КНІГ

З АГУЛЬНЫХ ВЫТОКАЎ

Ў АПОШНЯЕ дзесяцігоддзе з'явілася нямала прац, прысвечаных найбольш актуальным пытанням як гісторыі беларускай мовы, так і сучаснаму яе стану. Да іх адносіцца і кніга Ул. Анічэнкі «Беларуска-ўкраінскія пісьмова-моўныя сувязі».

Аўтар даследавання вывучыў усе асноўныя рукапісныя і друкаваныя помнікі старажытнай эпохі, якія ствараліся ў Вільні, Львове, Кіеве і іншых цэнтрах тагачаснай беларускай і ўкраінскай культуры. І не толькі самі помнікі, але і ўсю тую мовазнаўчую літаратуру, якая мае дачыненне да гэтай тэмы. Ён не абышоў увагай і тыя працы, што выходзілі на іншых славянскіх мовах, а таксама найбольш важныя працы еўрапейскіх лінгвістаў, у прыватнасці, працы вядомага нарвежскага вучонага Х. С. Станга. Аўтар свабодна, як кажуць, з веданнем справы, з фактамі ў руках палемізуе з некаторымі моваведамі.

Так, нам уяўляецца слушнай і пераканаўчай палеміка, якую вядзе Ул. Анічэнка з вядомым украінскім моваведам Л. Гумецкай, у працах якой асабліва яскрава выявілася тэндэнцыя «ўкраінізаваць» многія беларускія помнікі.

У кнізе Ул. Анічэнкі не толькі ставіцца праблема размежавання помнікаў на аснове моўнага аналізу. Аўтар закранае цэлы шэраг іншых пытанняў і праблем.

Ва ўводзінах даследчык гаворыць пра цяжкасць размежавання помнікаў, пра тое, што гэтае пытанне, таксама як і ўплыў старой беларускай мовы на ўкраінскую і наадварот, да гэтага часу толькі ставілася асобнымі даследчыкамі ў асобных артыкулах, што няма яшчэ адзінства поглядаў на ўзнікненне і развіццё беларускай і ўкраінскай літаратурных моў старога перыяду, адзначае той «паступовы, але няўхільны працэс дэмакратызацыі літаратурна-пісьмовай мовы беларусаў і ўкраінцаў за кошт наслаблення агульнаўсходнеславянскай кніжнай традыцыі, узмацненне і заканамернае змяшчэнне ў пісьменнасці асноўных беларускіх і ўкраінскіх моўных асаблівасцей». Ва ўступе ён таксама імкнецца аргументаваць тэрмін «заходнеруская» мова, якім карыстаецца ў кнізе.

Варта адзначыць, што тут Ул. Анічэнка ідзе ўслед за А. Жураўскім, які ў сваёй працы «Гісторыя беларускай мовы» (т. I, Мінск. 1968) карыстаецца гэтым тэрмінам. Думаецца, што тэрмін «заходнеруская», апрача яшчэ большай блытаніны, нічога не дае. У гэтым пытанні значна большую рацыю мае Л. Гумецкая, якая прапануе тэрміны «старабеларуская» і «стараўкраінская» ў адносінах да тых помнікаў, у якіх яскрава выражаны беларускія альбо ўкраінскія рысы. Мне здаецца, што тэрмін «заходнерускія», у адносінах да беларускай і ўкраінскай моў XIV—XVII стагоддзяў няўдалы. Энгельс, маючы на ўвазе XIV стагоддзе, пісаў пра характэрныя асаблівасці беларускай і ўкраінскай моў таго часу. Я. Карскі ж сцвярджае, што асноўныя ўласцівасці беларускай мовы «скламіся не пазней XIII стагоддзя». Тэрмін «заходнеруская» не дае характарыстыкі заканамернасцям складвання і развіцця беларускай і ўкраінскай моў таго часу, патрабуе далейшага тлумачэння, напрыклад, «з беларускімі асаблівасцямі» альбо «з украінскімі асаблівасцямі», і г. д. Што ж датычыць тых помнікаў, у якіх у аднолькавай ступені праявіліся і беларускія і ўкраінскія моўныя асаблівасці, то ўжо лепш карыстацца тэрмінам «беларуска-ўкраінскае кайнэ», або проста «кайнэ», які прапанавала Гумецкая, хоць і гэты тэрмін, як мне думаецца, не зусім удалы.

Цікавымі з'яўляюцца раздзелы, у якіх аўтар ставіць пытанне пра размеркаванне беларускіх і ўкраінскіх помнікаў, гаворыць пра моўнае адзінства Беларусі і Украіны ў старажытны перыяд. Па сутнасці, гэтыя раздзелы асвятляюць адно і тое ж пытанне, толькі з розных бакоў. Сам прынцып размежавання, як слушна гаворыць Ул Анічэнка, вельмі складаны. Многія аўтары нарадзіліся на Украіне, але большую частку жыцця правялі на Беларусі, і наадварот. Пісалі яны свае творы часта не толькі на народнай мове, але і на стараславянскай, і на польскай (М. Сматрыцкі), выдавалі іх у розных месцах Беларусі і Украіны.

Шмат увагі аддае Ул. Анічэнка і такому пытанню: што за мова легла ў аснову дзяржаўнай мовы Вялікага княства Літоўскага. Большасць даследчыкаў (з імі ў прынцыпе згодны і Ул. Анічэнка) прызнаюць беларускую аснову гэтай мовы, віленска-навагрудскі яе дыялект. Толькі вельмі нямногія схільны лічыць асновай літаратурнай мовы галіцка-валынскі дыялект. Ул. Анічэнка прыходзіць да вываду, што асновай літаратурнай мовы Вялікага княства былі цэнтральныя беларускія гаворкі, хоць некаторы ўплыў на яе аказалі і галіцка-валынскія, і палескія, і іншыя гаворкі, — тым больш, што ў тыя часы не было яшчэ адзіных нормаў напісання і пісцы з кожнай мясцовасці ўносілі свае моўныя асаблівасці. Многія даследчыкі, зазначае Ул. Анічэнка, пры вызначэнні асновы літаратурнай мовы Вялікага княства ўлічвалі толькі самыя характэрныя яе асаблівасці, змешванне **яць** з **е** і **і**, дзеканне-цеканне і г. д., а не разглядалі ўсю сукупнасць гэтых асаблівасцей.

Даследчык, разглядаючы дзелавую пісьменнасць XIV—XVI стагоддзяў, Статуты, мастацкую і рэлігійную літаратуру, паказвае, што ўжо ў XIV стагоддзі ў беларускіх і ўкраінскіх помніках, у адрозненне ад рускіх помнікаў, вельмі пашыраным быў прыназоўнік **да** (до), вельмі рана пачаў ужывацца канчатак **у** (ю) ў назоўніках мужчынскага роду ў родным склоне, асабліва, калі гутарка ішла пра абстрактныя паняцці. Гэтыя назіранні Ул. Анічэнкі праліваюць святло і на сённяшні працэс развіцця нашай мовы.

Цэнтральнымі ў кнізе з'яўляюцца раздзелы «Беларускі моўны ўплыў на стараўкраінскую пісьменнасць» і «Украінскі моўны ўплыў на старабеларускую пісьменнасць».

Вядома, што беларускі моўны ўплыў на стараўкраінскую мову быў больш моцны, чым украінскі на беларускую. Гэта неаднаразова адзначалі многія даследчыкі. Ул. Анічэнка імкнецца разглядаць факты беларускага моўнага ўплыву на стараўкраінскую мову ў сувязі з гістарычнай рэальнасцю, улічваючы час і месца ўзнікнення помнікаў, сферы іх распаўсюджання і г. д. Пры гэтым даследчык аргументуе свае думкі шматлікімі прыкладамі.

У пэўнай ступені дапамагае размежаваць беларускія помнікі ад украінскіх аналіз іх графіка-палеаграфічных асаблівасцей, якому ў кнізе прысвечаны спецыяльны раздзел.

Мусім заўважыць, што там, дзе даследчык закранае пытанні літаратуразнаўчага або гістарычнага характару, ён часам не пазбягае ўплыву застарэлых канцэпцый і думак. Чамусьці па старой традыцыі Ул. Анічэнка называе беларускія летапісы літоўскімі. Ён адзначае, што па мове і стылі беларускія летапісы нагадваюць агульнаўсходнеславянскія зводы, хоць яны непараўнальна бліжэй да еўрапейскіх хронік, чым да агульнарускіх летапісаў. Беларускім летапісам даследчык называе і «Летапіс Аўраамкі», копію аднаго з наўгародскіх летапісаў, што была перапісана ў Смаленску ў 1495 годзе.

Блытана гаворыць аўтар пра Сымона Буднага. У прыватнасці, нельга пагадзіцца з яго сцвярджэннем, што С. Будны вёў барацьбу з рэлігійнымі догмамі «з пазіцыі навуковай крытыкі свяшчэннага пісання». Аб навуковай крытыцы свяшчэннага пісання не магло быць і гутаркі. С. Будны імкнуўся «ачысціць «Біблію» ад пазнейшых памылак», што прынеслі перапісчыкі, даць чытачу «сапраўдны» тэкст. Зразумела, што ўсё гэта не мае нічога агульнага з навуковай крытыкай.

Ідучы ўслед за некаторымі вучонымі XIX ст., Анічэнка сцвярджае, што «Скарына менш за ўсё думаў аб папулярызацыі біблейскіх кніг шляхам перакладу іх на родную мову». Калі дапусціць, што гэта сапраўды так, тады становяцца незразумелымі шматлікія выказванні Скарыны ў прадмовах, што ён перакладаў свае кнігі «на простую мову» «ради лепшега вырозуменья людей посполитых».

Сустракаюцца ў працы Анічэнкі і больш дробныя недахопы, на якіх спыняцца няма патрэбы. У цэлым гэта грунтоўнае навуковае даследаванне, якое прыхільна будзе сустрэта ўсімі моваведамі-славістамі.

М. ПРАШКОВІЧ.

Ул. Анічэнка. «Беларуска-ўкраінскія пісьмова-моўныя сувязі». Выдавецтва «Навука і тэхніка». Мінск, 1969.

ЛЕНІН І МАГІЛЁЎШЧЫНА

Работнікі абласнога краязнаўчага музея пачалі рыхтаваць вялікую выстаўку, прысвечаную першым гадам Савецкай улады на Магілёўшчыне. Яна будзе складацца з рэпрадукцый дакументаў і фотаздымкаў, якія расказваюць пра жыццё працоўнага сялянства, пра барацьбу з контррэвалюцыяй. Асабліва цікавым намечаны раздзел, што складаецца з пісем рабочых і сялян Уладзіміру Ільічу.

Вялікую дапамогу ў падрыхтоўцы выстаўкі акажуць архівы і бібліятэкі Ленінграда. У дзяржаўнай бібліятэцы імя Салтыкова-Шчадрына рыхтуюць для Магілёва рад ленінскіх дакументаў. Выстаўка будзе называцца «Ленін і Магілёўшчына».

Запланавана падрыхтаваць перасоўную выстаўку. Яна таксама прысвечана 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Выстаўка пабывае ва ўсіх раёнах вобласці.

НА АГЕНЬЧЫК БІБЛІЯТЭКІ

Вёска Леніна... Шырокія прамыя вуліцы. У цэнтры яе Палац культуры. Радуюць вока прыгожыя будынкі сярэдняй школы, бальніцы, дамы рабочых саўгаса імя Уладзіміра Ільіча Леніна.

У гады Вялікай Айчыннай вайны сяло было вядомым на ўвесь свет: 12 кастрычніка 1943 года адбылося баявое хрышчэнне польскай дывізіі імя Тадэвуша Касцюшкі. Гэты дзень стаў днём нараджэння Войска Польскага.

Ёсць у вёсцы бібліятэка. З любоўю, прыгожа аформлены тут ленінскі куток. Загадчыца бібліятэкі Лідзія Захараўна Баравікова ў афармленне яго ўклала ўсю душу. Прыцягвае ўвагу каляндар дат выхаду твораў Ільіча. А якая багатая кніжная выстаўка!

Для прапаганды ленінскай спадчыны тут выкарыстоўваюцца розныя формы і метады — бібліяграфічныя агляды і вусныя часопісы, канферэнцыі чытачоў і індывідуальныя гутаркі. Дапамагаюць усё гэта рабіць мясцовыя кнігалюбы. Сярод іх дырэктар саўгаса Н. Вяршыла, сакратар партыйнага камітэта В. Мінакоў, настаўнікі Т. Сутоцкая, П. Тураў і іншыя.

Па вечарах у бібліятэцы поўна людзей. Сюды ідуць не толькі, каб узяць кнігу. Ідуць паслухаць цікавую гутарку, вусны часопіс, прыняць удзел у канферэнцыі чытачоў, а то і проста параіцца з Лідзіяй Захараўнай, пагаварыць аб жыцці, аб тых вялікіх радасных зменах, якія адбыліся на нашай зямлі.

У. САКАЛОЎСКІ,
метадыст Магілёўскай абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна.

ЗАПРАШАЮЦЬ СУСЕДЗІ

Усяго некалькі год існуе ў Навагрудку ансамбль песні і танца «Свіцязь», але гэты калектыў добра ведаюць на Гродзеншчыне. Самадзейныя аматары сцэны частыя госці ў калгасах і саўгасах раёна. Ансамбль атрымаў запрашэнне наведаць некалькі суседніх раёнаў. Нядаўна адбыўся вялікі канцэрт ансамбля ў Баранавіцкім Доме культуры. Затым самадзейныя артысты выступілі перад рабочымі шклозавода «Нёман» у Бярозаўцы. Днямі спевакі і танцоры выязджаюць у Карэліцкі раён.

НА РАДЗІМЕ ЮЛІУША СЛАВАЦКАГА

З 6 па 10 кастрычніка на Украіне адбываліся ўрачыстасці, прысвечаныя 160-годдзю з дня нараджэння вялікага польскага паэта Юліуша Славацкага. Яны пачаліся ў Цярнопалі, ад якога непадалёк знаходзіцца гарадок Краменец — радзіма паэта. Ва ўрачыстасцях прынялі ўдзел вялікая група польскіх пісьменнікаў на чале з Яраславам Івашкевічам, дэлегацыя пісьменнікаў Расійскай Федэрацыі на чале з сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў РСФСР Ф. Таурыным, дэлегацыя ўкраінскіх літаратараў на чале са старшынёй юбілейнага камітэта Міколам Бажаном, група літоўскіх пісьменнікаў на чале з паэтам Бронюсам Мацкявічусам. У складзе дэлегацыі беларускіх пісьменнікаў былі Ніл Гілевіч, Пятрусь Макаль і Піліп Пестрак. На ўрачыстасці прыбылі таксама саветнік пасольства Польскай Народнай Рэспублікі ў СССР Чэслаў Каваль і генеральны консул ПНР у Кіеве Януш Грахульскі.

У Краменцы госці наведалі краязнаўчы музей, пазнаёміліся з экспазіцыяй, прысвечанай Юліушу Славацкаму, пабывалі ў будынку сённяшняй гарадской бібліятэкі, у якім у свой час пражываў паэт, прысутнічалі на адкрыцці помніка Ю. Славацкаму работы народнага мастака УССР В. Барадая, пабывалі на магіле маці паэта.

У актавай зале мясцовага педвучылішча, якое месціцца ў колішнім ліцэі, дзе вучыўся паэт, адбыўся ўрачысты юбілейны вечар. Адкрыў яго Мікола Бажан. Даклад аб жыцці і літаратурнай дзейнасці Юліуша Славацкага зрабіў украінскі паэт Расціслаў Братунь. Пятрусь Макаль прачытаў на вечары ў сваім перакладзе ўрывак з паэмы Ю. Славацкага «Ян Бялецкі».

Потым урачыстасці зноў былі перанесены ў Цярнопаль. Тут адбыўся сімпозіум на тэму: «Польская літаратура ў братніх узаемаадносінах з літаратурамі народаў СССР». На сімпозіуме выступілі польскія, рускія, украінскія вучоныя. Піліп Пестрак прачытаў на сімпозіуме даклад на тэму «Уплывы польскай літаратуры, у тым ліку і творчасці Ю. Славацкага, на творчасць Янкі Купалы, Якуба Коласа і іншых беларускіх паэтаў».

Юбілейныя ўрачыстасці закончыліся ў сталіцы Украіны Кіеве, дзе адбыўся вялікі літаратурны вечар, прысвечаны памяці выдатнага польскага паэта.

«ЗНАЙШОЎ ШМАТ ЦІКАВАГА...»

ЯН ГУШЧА наведаў Мінск у канцы мінулага года. Ён вяртаўся дамоў з Азербайджана, дзе быў ад імя польскіх пісьменнікаў на святкаванні юбілея Вагіфа, і не мог, як прызнаўся сам, не заехаць у Мінск, не сустрэцца з беларускімі паэтамі. Ён ведаў Максіма Танка, Піліпа Пестрака... Спрабаваў перакладаць М. Багдановіча. І адно з першых пытанняў, якія ён задаў пры сустрэчы, было: «Як набыць творы Максіма Багдановіча, і ў прыватнасці, яго «Апокрыф»?» Я сказаў, што гэта вельмі проста—у нас толькі што выйшаў поўны збор твораў паэта ў двух тамах і ў ім не толькі змешчаны «Апокрыф», але і друкуецца ўпершыню ў такім выданні аўтарскі пераклад «Апокрыфа» на рускую мову — «Притча о васильках». Калі Ян Гушча пра гэта даведаўся, ён быў вельмі рады. «Добжэ!» — сказаў ён.

Цікавіўся госць і нашай сучаснай паэзіяй, у тым ліку і яе маладзейшымі прадстаўнікамі. З некаторымі з іх — Р. Барадуліным, П. Макалём — ён пазнаёміўся асабіста, атрымаў ад іх новыя кнігі з аўтографамі. Зборнікі другіх паэтаў яму падарылі ў Саюзе пісьменнікаў. «Маю намер перакладаць вашу паэзію на польскую мову», — гаварыў Ян Гушча, ад'язджаючы на радзіму.

Літаратурныя ўзаемасувязі немагчымы, як вядома, без такіх вось асабістых візітаў і кантактаў, без асабістай ініцыятывы саміх пісьменнікаў. І — дадам яшчэ — без сапраўднай зацікаўленасці. І калі такая зацікаўленасць мае месца, то адзін прыезд, адна сустрэча можа даць вельмі многа.

Такім быў кароткі візіт Яна Гушчы, выдатнага паэта і абаяльнага, душэўнага, з пачуццём тонкага гумару чалавека. (Заўважу, што Ян Гушча вядомы на радзіме не толькі як паэт-лірык, але і як стваральнік сатырычна-парадыйнай фігуры паэта Калікста Ласічкі — новага патомка славутага Казьмы Пруткова. У 1962 годзе ў Лодзі, дзе жыве Ян Гушча, выйшлі «Выбраныя вершы»... Калікста Ласічкі. Польскі чытач па вартасці ацаніў творы свайго новага «паэта»). Неўзабаве пасля вяртання з Мінска ён друкуе на старонках лодзінскага часопіса «Одглосы» грунтоўны рэпартаж аб сваёй паездцы ў Беларусь, аб сустрэчах з нашымі пісьменнікамі. Ён звяртае ўвагу на тое, што беларускую літаратуру, у прыватнасці, паэзію, мала ведаюць у Польшчы, што яна, паэзія суседзяў, патрабуе і заслугоўвае большай увагі.

І ён тут жа бярэцца за справу, перакладае з беларускай мовы на польскую адзін верш за другім. Ужо ў першым сваім пісьме, якое ён прысылае на маё імя пасля ад'езду з Мінска, Ян Гушча паведамляе, што «знайшоў шмат цікавага ў вашай паэзіі», што яшчэ больш «улюбіўся ў Багдановіча», што пераклаў ужо звыш 30 вершаў і «цяпер справа ў тым, каб пераклады друкаваць», што ён ужо ўстанавіў сувязь з некаторымі выданнямі, у прыватнасці, з часопісам «Паэзія». Ён просіць мяне ўдакладніць біяграфічныя даведкі некаторых паэтаў, прыслаць зборнік вершаў Дануты Бічэль-Загнетавай і г. д.

Падобным да гэтага было і наступнае пісьмо Яна Гушчы. Яго пераклады з беларускай паэзіі змяшчаюць варшаўскі сатырычны часопіс «Шпількі», часопіс «Карузеля», што выдаецца ў Лодзі. А ў адным з апошніх нумароў штомесячніка «Паэзія» надрукаваны ў яго перакладах вершы Максіма Багдановіча, Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Дануты Бічэль-Загнетавай, Рыгора Барадуліна і Аляксея Пысіна. Прадстаўляючы беларускіх паэтаў польскаму чытачу, Ян Гушча ў кароткай прадмове да падборкі піша аб новых, з яго пункту гледжання, з'явах і тэндэнцыях у развіцці сучаснай беларускай паэзіі, аб тым, што яе адлюстраванне жыцця «робіцца ўсё больш пранікнёным і паглыбленым».

І яшчэ адна добрая, вартая ўсякага ўхвалення, ініцыятыва нашага сябра Яна Гушчы — абмяняцца выданнем зборнікаў паэтычных перакладаў у Мінску і Лодзі. Ян Гушча і іншыя паэты, якія жывуць у Лодзі і звязаны таксама біяграфічна з Беларуссю (напрыклад, Кананові і Хрусцялеўскі), перакладуць і выдадуць кнігу нашай паэзіі, а мы выдадзім у Мінску зборнік іхніх вершаў. Гушча выказаў гэтую прапанову раней, калі быў у Мінску, і нядаўна зноў дамаўляўся наконт яе з Янкам Брылем, які наведаў Польшчу. Пачатак справы зроблены: нашы вершы надрукаваны ў Польшчы, часопіс «Маладосць» узяўся надрукаваць лодзінскіх паэтаў. Давайце давядзем яе, гэту справу, да канца. Ян Гушча паказвае нам тут добры прыклад.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

З ДАЛЁКІХ ПАДАРОЖЖАЎ

Леў Аўэрбах

ДЗВЕ КРАІНЫ ЗА ДВА ТЫДНІ

КАРЦІНКІ ВЕНЫ

Вена на дзіва прыгожы горад, асабліва вясной, ва ўсім харастве зялёных караляў яе паркаў і садоў, яе славутага «Рынгу» — кальцавага бульварнага праспекта, вакол цэнтра блакітных стужак Дунаяў, які акаймоўвае прыгарады Вены, і Дунайскага канала, што даходзіць да цэнтральных раёнаў аўстрыйскай сталіцы. Шчодрая Вена на помнікі кампазітарам, паэтам, дзеячам культуры; яны ўпрыгожваюць паркі і сады, вуліцы і плошчы, часам выклікаючы ўсмешку нечаканымі кантрастамі: побач з помнікам Гайдну — кінатэатр «Гайдн», а помнік Гутэнбергу стаіць каля будынка нейкага банка. Іосіф Ланер і Іяган Штраус-бацька — пачынальнікі венскага вальса — пры жыцці былі непрыяцелямі, а помнік ім пастаўлены агульны, як двум сябрам, час іх прымірыў.

На вуліцах Вены звярталі на сябе ўвагу традыцыйныя фурманы, з фаэтонамі і конямі, упрыгожанымі кветкамі. Ды і многія машыны былі дэкараваны вянкамі з папяровых і свежых кветак — гэта багатыя таты і мамы везлі сваіх нявестак у царкву на канфірмацыю. Даволі смешна выглядалі надпісы над царкоўнай брамай: «для хлопчыкаў», «для дзяўчынак». Аказваецца, мы трапілі ў Вену ў дні рэлігійнага свята сёмухі. Нават у прамове сакратара Таварыства аўстрыйска-савецкай дружбы прагучаў гэты матыў: «Вы прыехалі ў Вену вельмі ўдала — пачынаецца фестываль; і вельмі няўдала — заўтра сёмуха». Падтэкст быў такі: «Для вас, няверуючых, Вена, захопленая рэлігійным святам, можа здацца негасціннай». Нас гэта не спалохала: хочацца назіраць жыццё чужой краіны якраз так — з усімі яе складанасцямі і супярэчнасцямі.

Венскія афішы прапануюць шмат розных канцэртаў, спектакляў, відовішчаў, выставак. Убачылі мы і афішу, якая абвяшчала аб выстаўцы карцін грузінскага мастака Ніка Пірасманішвілі. Незвычайны лёс у гэтага мастака. Пры жыцці ён быў вядомы амаль толькі як маляр-арыгінал, які маляваў на заказ незвычайныя шыльды для магазінаў і кабакоў. Яго карціны з гарадскога і вясковага побыту Грузіі здаваліся пацешнымі — не больш. І толькі пасля смерці мастака яго вострае і незвычайнае вока, яго характэрны пэндзаль былі ацэнены па іх вартасці. Выстаўка карцін Пірасманішвілі даўно ўжо вандруе па гарадах Заходняй Еўропы і ўсюды выклікае вялікую цікавасць. Дабралася яна і да Вены, дзе грузінскаму мастаку аддалі адно з самых лепшых выставачных памяшканняў — у Акадэміі выяўленчага мастацтва, тым на помнік Шылера, і венцы не абышлі ўвагай гэту выстаўку: шматлікія наведвальнікі з цікавасцю знаёміліся з творамі таленавітага сына грузінскага народа.

Калі венскія тэатры і канцэртныя залы, музеі і карцінныя галерэі — для «высокіх цаніцеляў мастацтва», то для «простага люду» — забавы Пратэра. Пратэр — гэта вялікі парк і стадыён, на футбольным полі якога разыгрываюцца міжнародныя баталіі, і славутае «кола агляду», з 70-метровай вышыні якога добра відна ўся Вена — «дунайская прыгажуня». Славутае таму, што гэта першае кола у свеце, — яго пабудаваў у 1896 годзе англійскі інжынер Уолтэр Басет. Пасля такія «колы агляду» паявіліся ў парках многіх гарадоў і краін свету.

Але галоўнае ў Пратэры — зона масавых забаў. Хочаце — можаце паказытаць нервы на мадэрнізаваных «амерыканскіх горках» з самымі рознымі «пячорамі жахаў», хочаце — сядайце ў маленькі аўтамабіль і мчыцеся па замкнутай крывой да ачмурэння, што многія і робяць. У іншых аўтадромах дазваляецца наязджаць... машыне на машыну. Гэтыя маленькія электрамабілі так сканструяваны, што яны не пераварочваюцца, а масіўны буфер прадухіляе аварыю. У гэтым, аказваецца, галоўная асалода: садзіцца хлапец са сваёй сяброўкай у такое аўто, разганяецца і з усяго размаху ўрэзваецца ў машыну, якая ідзе наперадзе. Сутыкаюцца некалькі машын, утвараецца ледзь не «куча-мала» — вось якая гэта асалода! А ціры! Якіх толькі мішэняў там няма! Самая папулярная — стральба па электралямпачках: яны вісяць гірляндамі — страляй у любую! Гэта нечым нагадвае гангстэрскія фільмы: гангстэр, уварваўшыся ў прыдарожнае кафэ, перш наперш за ўсе расстрэльвае ўсе лямпы — каб стала цёмна. Для хлапчука, які страляе ў пратэрскім ціры, гэта так заваблівa: хоць на хвілінку адчуць сябе гэткім героем з амерыканскага вестэрна.

Есць у Пратэры і тэатрыкі стрыпцізу. Ля ўваходу малады заклікач расхвальвае чары дзяўчыны, якая стаіць з ім і «зараз вось будзе перад вамі распранацца: плаціце 10 шылінгаў і заходзьце ў залу!» Скажам шчыра: такія забавы нам не па душы. Занадта многае ў Пратэры грубае і прымітыўнае, а часам і пошлае.

У ГАСЦЯХ У МОЦАРТА

Зальцбург — горад Моцарта, тут ён нарадзіўся, тут прайшлі яго дзяцінства і маладосць. Гэта выкарыстоўваецца для самай рознай рэкламы. У вітрынах усіх кандытарскіх магазінаў выстаўлены пачкі цукерак з партрэтам Моцарта: гэта славутая «моцарт-кугельн» («моцартаўскія шарыкі» — шакаладныя труфелі). Існуе легенда, што венскі прыдворны кампазітар Антоні Сальеры атруціў Моцарта. Ён частаваў геніяльнага кампазітара шакаладнымі цукеркамі, у якія дадаваў малую дозу атруты, што і прывяло да смерці Моцарта; Сальеры нават меў мянушку «пан цукерачнік». Гэта легенда нарадзіла велізарную літаратуру, мастацкую і навукова-даследчую. Але некалькі гадоў таму ў Зальцбургу засядаў спецыяльны камітэт вучоных-моцартазнаўцаў, які прыйшоў да рашэння: гэта толькі легенда, Сальеры не атруціў Моцарта. Што ж, легенда легендай, а гандаль гандлем: «моцарт кугельн» і зараз рэкламуецца.

Зальцбург з поўным правам ганарыцца сваім вялікім сынам. Тут праводзяцца міжнародныя конкурсы імя Моцарта, у горадзе ёсць канцэртныя арганізацыі, музычныя таварыствы, навуковыя і даследчыя ўстановы, цэнтральнай тэмай дзейнасці якіх з'яўляецца Моцарт — яго жыццё і творчасць. У некаторых з гэтых устаноў мы пабывалі, асабліва ўражанне зрабіла музей-кватэра Леапольда Моцарта, дзе нарадзіўся і правёў дзіцячыя гады Вольфганг.

Многія дэталі, вядомыя па біяграфіі Моцарта, набылі тут прадметную рэальнасць. Памятаеце расказ аб тым, як чатырохгадовы Моцарт замяніў скрыпача ў квартэце і граў з ліста на сваёй маленькай скрыпцы партыю другой скрыпкі? Вось яна — дзіцячая скрыпка Моцарта. Аднойчы Леапольд Моцарт, прыйшоўшы вечарам дамоў, застаў такую карціну: пяцігадовы Вольфганг залез на стол і нешта пісаў у нотным сшытку сваёй старэйшай сястры Марыі. Сшытак быў увесь у кляксах але, уважліва прыгледзеўшыся, Леапольд убачыў, што яго сын напісаў п'есу для клавесіна. Вось гэты сшытак пад шклом вітрыны — першыя нотныя крамзолі Моцарта. Вялікую каштоўнасць уяўляюць арыгінальныя рукапісы твораў Моцарта, яго пісьмы. Прыцягвае ўвагу на адным са стэндаў дыплом з датай 10 кастрычніка 1770 года, які сведчыць аб тым, што Вольфганг Моцарт (яму тады было чатырнаццаць гадоў) прыняты ў члены Балонскай (Італія) музычнай акадэміі. Ёсць у музеі і музычныя інструменты: клавікорды, за якімі ствараліся «Чароўная флейта» і «Рэквіем», «дарослая» скрыпка Моцарта. Цяпер на гэтай скрыпцы іграюць толькі славутыя наведвальнікі Зальцбургскага музея. З савецкіх музыкантаў гэтага гонару былі ўдастоены Давід і Ігар Ойстрахі і Леанід Коган.

25 гадоў пражыў Моцарт у Зальцбургу, не раз выязджаючы на доўгія тэрміны ў многія краіны Еўропы, але заўсёды вяртаючыся ў родны горад. Тут ён шмат пакутваў, цярпеў прыніжэнні ад фанабэрыстага архіепіскапа Іеароніма Калярэда, у якога быў на службе. Тут ён напісаў шмат цудоўных твораў, якія вызначаюцца светлым, жыццярадасным каларытам — маладосць брала сваё. Тут паступова выспяваў фенаменальны музычны геній Моцарта. І ўсё ж найвышэйшы росквіт яго творчасці адносіцца да апошняга дзесяцігоддзя жыцця, дзесяцігоддзя, якое ён правёў у Вене. Вена, як і Зальцбург, захоўвае памяць аб Моцарце.

Мы пабывалі ў кватэры (цяпер гэта музей), дзе Моцарт жыў у 1784—1787 гадах. Тут была створана опера «Вяселле Фігара» — і дом гэты цяпер так і называецца: «Фігара-хаўз» («Дом Фігара»). Адзін з пакояў гэтай кватэры, даволі сціплы і просты, аздоблены цудоўнымі мармуровымі барэльефамі. Аказваецца, да Моцарта тут жыў нейкі мармуровых спраў майстар — і гэтыя барэльефы былі рэкламнымі ўзорамі для яго заказчыкаў. Калі Моцарт шукаў сабе кватэру, гэты «мармуровы пакой» яму вельмі спадабаўся; ён гаварыў, што тут яму асабліва добра працуецца. Менавіта адгэтуль вылецела мелодыя арыі Фігара «Хлопчык рэзвы...», якая на многія гады скарыла Вену і ўсю Еўропу.

Міжволі затойваеш дыханне, калі заходзіш у гэтую кватэру-музей і даведваешся, што тут Моцарта наведаў 17-ці гадовы Бетховен, які ўпершыню прыехаў у Вену з правінцыяльнага Бона, што тут часта гасцяваў у Моцарта Гайдн — і яны часта складалі квартэт, дзе Гайдн граў першую скрыпку, а Моцарт — альт; другую скрыпку і віяланчэль гралі таксама кампазітары, у тыя гады вельмі вядомыя: Дзітэрсдорф і Ванхаль. А слухачамі бывалі Глюк і Паізіела. І рэпертуар быў неблагі — квартэты Гайдна і Моцарта! І ўсё гэта адбывалася тут, у гэтых пакоях!

У Вене памятаюць і шануюць Моцарта. Але нельга забыць і таго, што памёр Моцарт жабраком. На венскіх могілках побач з магіламі Бетховена і іншых кампазітараў стаіць помнік Моцарту. Але гэта не магіла — гэта толькі сімвал. Моцарт быў пахаваны ў агульнай магіле для бедных, месца якой цяпер невядома. Чалавецтва ніколі не забудзе Моцарта, музычнага генія, але не забудзе і таго, як пагардліва-злачынна ставілася да Моцарта венская арыстакратыя.

ПРЫГОЖАЯ ШВЕЙЦАРЫЯ

Слова «Швейцарыя» міжволі асацыіруецца з тым, што ёсць на паверхні: швейцарскія гадзіннікі, швейцарскі сыр, швейцарскі шакалад, швейцарскія банкі, швейцарская прырода... Гадзіннікамі, сырам, шакаладам нас не здзівіш. Швейцарская ж прырода сапраўды прыгожая. Няма патрэбы параўноўваць, дзе прыгажэй: у Грузіі (можна назваць любую іншую горную краіну) або ў Швейцарыі. І тут і там шмат хараства. Але швейцарская прырода даўно стала свайго роду эталонам: «прыгожа, як у Швейцарыі». Яе пейзажы ўражваюць. Беласнежныя вяршыні гор, блакітныя азёры, з якіх выцякаюць паўнаводныя рэкі; чысцейшае паветра, быццам спецыяльна настоенае на духмяных травах і кветках альпійскіх лугоў; акуратныя вёскі, чыстыя і дагледжаныя, як і палі, якія іх акружаюць, — сюды, відаць, укладзена вялізная праца народа, які ўжо больш за сто гадоў не ведае войнаў і варожых нашэсцяў, які пазбег удзелу ў двух сусветных войнах. Уся вясковая Швейцарыя — суцэльны курорт. Амаль кожны домік тут запрашае: «ёсць свабодныя пакоі».

Швейцарскія банкі... Ніякіх спраў да гэтых банкаў мы, натуральна, не мелі. Але ўвагу банкі да сябе прыцягваюць. Калі на дзелавых вуліцах Парыжа чаргуюцца магазіны, кафэ і кіно, дык у буйных швейцарскіх гарадах — магазіны, банкі, страхавыя кампаніі. Пра гэта тут гавораць з гонарам. Гід, напрыклад, расказваў пра нейкае буйнае страхавое таварыства, якое само перастрахавана ў іншых страхавых кампаніях. Затое і страхавыя ўзносы тут большыя: хочаш быць спакойным — плаці!

На вельмі цікавай выстаўцы музычных манускрыптаў у Цюрыху адзіны паліцэйскі, які яе ахоўваў, з гонарам паведаміў нам, што ўся выстаўка застрахавана на 5.500.000 швейцарскіх франкаў.

Вечарамі ў вітрынах банкаў запальваюцца экраны тэлевізараў і па іх паўзе стужка з апошнімі курсамі акцый і валют. Вось спыніўся чалавек ля вітрыны, паглядзеў на экран, нешта запісаў у кніжачку і засмучана пакачаў галавой. Але большасць швейцарцаў праходзіць каля гэтых вітрын і ўкладаў і пераменлівы курс іх не цікавіць.

За фасадам вонкавага дабрабыту хаваецца нямала праблем Швейцарыі. Адна з гэтых праблем — раз'яднанасць кантонаў. Фактычна Швейцарыя складаецца з чатырох Швейцарый: нямецкай, французскай, італьянскай і раманскай, тут чатыры афіцыйных мовы, што стварае вялікія цяжкасці. Акрамя таго, кожны з дваццаці двух аўтаномных кантонаў, на якія разбіта краіна, імкнецца выдаваць законы, якія супярэчаць агульнадзяржаўнаму заканадаўству. Усё гэта перашкаджае агульным мерапрыемствам у галіне асветы, аховы здароўя, сацыяльнага заканадаўства. Калі сям'я, скажам, пераязджае з аднаго кантона ў другі, дык дзеці ў школе вымушаны перавучвацца, бо ў кожным кантоне свая сістэма народнай асветы.

Яшчэ праблема — замежныя рабочыя. Іх вельмі многа ў Швейцарыі, асабліва італьянцаў. Праца гэтых рабочых аплачваецца значна ніжэй, чым праца швейцарцаў, і гэта стварае небяспечную сітуацыю, якая пастаянна пагражае выбухам. Даюць іншаземцам, як правіла, некваліфікаваную работу. Яшчэ праблема, між іншым тыповая для ўсіх краін буржуазнага Захаду — праблема моладзі. Страта жыццёвых ідэалаў прыводзіць да актыўнага, а часцей да пасіўнага пратэсту. У кожным горадзе тут ёсць месцы, дзе збіраюцца так званыя «хіпі». У Цюрыху гэта набярэжная ракі Лімат. Мы бачылі гэтых юнакоў і дзяўчат. Няголеныя, нячосаныя, апранутыя самым дзіўным чынам — дзяўчаты ў сукенках-сарочках і хлопцы, расфуфыраныя на манеру аперэтачных генералаў з эпалетамі і аксельбантамі. Яны сядзяць і ляжаць з самай раніцы і да позняй ночы (а можа і ўсю ноч, хто іх ведае) на набярэжнай, абыякавыя да ўсяго, што іх акружае. Сумнае відовішча.

ВУЛІЦЫ РАСКАЗВАЮЦЬ

Калі ў Вене большасць помнікаў выканана ў рэалістычнай манеры, дык на вуліцах швейцарскіх гарадоў шмат скульптур мадэрнісцкіх. Так помнік швейцарскаму кампазітару Атмару Шёку, які вядомы сваімі меладычнымі рамансамі і песнямі, выкананы ў выглядзе абстрактнай мармуровай кампазіцыі, праўда, даволі вытанчанай. Але ёсць нямала і скульптур пачварных. Перад адной са старажытнейшых пабудоў Цюрыха, дзе 600 гадоў назад быў «піцейны дом для высакародных», стаіць металічная канструкцыя, абсалютна незразумелая, карыкатурная.

Вядома ж, ёсць тут і сапраўдныя творы мастацтва. Вельмі добры помнік легендарнаму швейцарскаму герою Вільгельму Тэлю ў сталіцы Швейцарыі Бёрне. Уражвае цюрыхскі помнік Іагану Песталоцы. Славуты швейцарскі педагог-дэмакрат вядзе за руку нясмелага хлопчыка, якога трэба «вывесці ў людзі». Хіба не ў гэтым заключана вялікая мэта педагогікі — выхаваць з дзіцяці сапраўднага чалавека. Шкада, што гэты помнік стаіць не ў вельмі падыходзячым месцы — на адной з самых шумных гандлёвых вуліц Цюрыха, перад будынкам буйнейшага універмага «Глобус».

Вельмі моцнае ўражанне пакідае вялізны «Спячы леў» выдатнага дацкага скульптара Тарвальдсена. Скульптура высечана прама ў маналіце вялізнай вертыкальнай скалы ў адным з паркаў Люцэрна. Створана гэтая скульптура ў памяць аб швейцарскай гвардыі французскага караля Людовіка XVI, якая загінула ў 1792 годзе. Думаецца, што ў дадзеным выпадку сам мастацкі твор аказаўся вышэй ідэі, якая яго натхніла.

Вуліцы швейцарскіх гарадоў стракацяць рэкламай кінакарцін, у асноўным гангстэрскіх, сексуальных, а то і проста парнаграфічных. Толькі зрэдку сустракаецца афіша добрага фільма. Адна з іх прыцягнула нашу ўвагу. Чарлі Чаплін, які жыве ў Швейцарыі, нядаўна адзначыў сваё 80-годдзе выпускам на экраны Жэневы, Лазаны і Цюрыха сваёй кінакарціны «Цырк», якая была пастаўлена яшчэ ў эпоху нямога кіно. Пасля Чаплін сам напісаў да яе музыку. Хоць музыка і трошкі сентыментальная, але сама карціна вельмі добрая.

Пасля кінасеанса мы вырашылі ісці ў атэль пешшу, прайсціся па начным Цюрыху, і каб было бліжэй, пайшлі па вузенькіх вулачках горада. Мы трапілі на вуліцу Ніедэрдорф, якая, як аказалася, карыстаецца ў Цюрыху той жа славай, што Пляс Пігаль у Парыжы і Сохо ў Лондане — раён, дзе на кожным кроку падазроныя кабачкі з зазываламі ў чырвоных фраках ля ўваходу, з прастытуткамі ў звышмініспадніцах... Гэта язва, якая ўласціва ўсім буйным гарадам краін капіталістычнага Захаду.

Заканчэнне ў наступным нумары.

Працяг. Пачатак у № 82.

ЮБІЛЕЙ САМАДЗЕЙНАГА АРТЫСТА

Павольна рассоўваецца заслона. Перад гледачамі пахілая постаць невысокага чалавека, у парванай світцы, лапцях. Мазолістыя сялянскія рукі сціскаюць кавалак вяроўкі. Яшчэ не сказана ніводнага слова, не зроблена ніводнага руху, а вобраз пераконвае ўжо сваёй праўдзівасцю, прыцягвае да сябе ўвагу прыціхлых у паўзмроку залы гледачоў...

Гэта ён—гарапашнік Лявон Зяблік. Паказваецца ўрывак з драмы Я. Купалы «Раскіданае гняздо», у ролі Лявона — артыст Мазырскага народнага тэатра Андрэй Іванавіч Лазарэўскі.

Пятнаццацігадовым вясковым хлапчуком прыйшоў у 1924 годзе Андрэй Лазарэўскі ў драматычны гурток. Прыродны талент, гарачая любоў да тэатра адразу прыцягнулі да яго ўвагу рэжысёраў. Яго палюбілі за шчодрасць душы, жыццярадаснасць, дружбацкі характар.

Шмат гадоў прайшло з тых першых рэпетыцый. Ад п'есы да п'есы, ад спектакля да спектакля расло яго майстэрства. Чыр — «Любоў Яравая», Туляга — «Хто смяецца апошнім», Бобчынскі — «Рэвізор», дзесяткі і дзесяткі роляў, сотні і сотні спектакляў... І кожная роля — не падобная на папярэднюю, кожная падкрэслівала яго разнапланавы талент.

На здымку: Андрэй Іванавіч Лазарэўскі ў ролі Лявона Зябліка ў драме Я. Купалы «Раскіданае гняздо».

Пасля паказу «Раскіданага гнязда» ў Маскве на фестывалі самадзейнага мастацтва, прысвечаным 50-годдзю Савецкай улады, Андрэй Іванавіч Лазарэўскі носіць залаты медаль і званне лаўрэата фестывалю. Нядаўна ён выконваў ролю дзеда Бадыля ў «Партызанах» Я. Крапівы. І зноў поспех!

І вось юбілей артыста народнага тэатра. Шэсцьдзесят гадоў, з іх 45 аддадзена сцэне. На ўрачыстым вечары былі паказаны ўрыўкі са спектакляў з яго ўдзелам. Сябры, таварышы па рабоце, госці цёпла павіншавалі юбіляра, падзякавалі за радасць, якую ён прыносіць сваім талентам людзям, пажадалі доўгіх гадоў, здароўя, новых творчых поспехаў.

— Шчырасць сэрца, пастаянная здольнасць здзіўляцца і тварыць прыгожае робяць яго вечна маладым, — гаворыць рэжысёр Мазырскага народнага тэатра Міхаіл Яфімавіч Колас пра Лазарэўскага.

Пажадаем жа і мы яму нязгаснага творчага гарэння і маладзёжнага запалу, доўгіх гадоў жыцця!

Г. БЕЛІЦКІ.

У НАРОДНЫХ ТЭАТРАХ

ПА П'ЕСАХ БЕЛАРУСКІХ ДРАМАТУРГАЎ

— П'есы беларускіх драматургаў прыцягваюць увагу артыстаў народнага тэатра, — расказвае дырэктар Пастаўскага Дома культуры Я. Лапо.— Падрыхтавалі спектакль па п'есе К. Губарэвіча «Першы ўрок». Гэта расказ пра суровыя дні Вялікай Айчыннай вайны. Паказваюць артысты і другі спектакль — камедыю «Нюрка-разбойніца» Л. Давыдычава. Ён карыстаецца папулярнасцю ў сельскага гледача таму, што прысвечаны жыццю працаўнікоў вёскі.

Спадабалася артыстам п'еса «Сябры і ворагі» М. Гарулёва. Яна прысвечана мужным народным мсціўцам — беларускім партызанам. Цяпер праходзяць рэпетыцыі гэтага спектакля. Ідзе работа над папулярнай аднаактавай п'есай «Пінская шляхта» В. Дуніна-Марцінкевіча.

СПЕКТАКЛІ Ў КОЖНЫМ КАЛГАСЕ

Артысты Лідскага народнага тэатра працуюць над п'есай «Твой дзядзька Міша» Г. Мдзівані. У спектаклі заняты Леанід Беразоўскі, Уладзімір Гораш, Станіслаў Зялінскі, Ларыса Васільева, Марыя Клешчанка і іншыя аматары. Пастаноўку ажыццяўляе рэжысёр Валянціна Калгушкіна. Адначасова мы паказваем камедыю «Выбачайце, калі ласка» А. Макаёнка. Гэты спектакль бачылі амаль ва ўсіх калгасах раёна, паведамляе ў рэдакцыю дырэктар раённага Дома культуры Н. Чарнухіна. Новую нашу работу мы таксама пакажам ва ўсіх сельгасарцелях.

РЭПЕТЫЦЫІ ПРАЦЯГВАЮЦЦА

— У нас працягваюцца рэпетыцыі спектакля «Трэцяя патэтычная», — паведамляе адзін са старэйшых удзельнікаў самадзейнасці Мінскага трактарнага завода, артыст народнага тэатра Георгій Фёдаравіч Пушкевіч.— Спектакль ставіць рэжысёр Б. Берцінг. Кансультант пастаноўкі — заслужаны дзеяч майстэрства РСФСР А. Даброцін. Роля У. І. Леніна даручана артысту народнага тэатра А. Бяляеву. У спектаклі заняты таксама рабочыя трактарнага завода Міхась Варывода, Зінаіда Дземідовіч і іншыя. Я выконваю ролю майстра Сухажылава.

Адначасова пачалі работу над спектаклем «Цудоўны сплаў» Ул. Кіршона. Мы размеркавалі ролі, вырашылі некаторыя рэжысёрскія пытанні будучай пастаноўкі.

АСЕННЯЕ СОНЦА.

Фотаэцюд А. СІДЛЯРОВА.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

21 кастрычніка

Першая праграма. 17.15 — «Першая ў краіне». Рэпартаж з Рэспубліканскай навукова-метадычнай бібліятэкі па фізкультуры і спорту. 17.45 — «Панарама навін». 18.00 — для дашкольнікаў і малодшых школьнікаў. «Дзецям пра зверанят». Перадача з Ленінграда. 18.30 — ленінскі універсітэт мільёнаў. Гістарычны матэрыялізм. «Ідэалістычнае і матэрыялістычнае разуменне гісторыі. Прадмет гістарычнага матэрыялізму» (М). 19.00 — да дня нараджэння камсамола. «Сэрца Банівура». Прэм'ера тэлевізійнага шматсерыйнага мастацкага фільма. 1-я серыя (М). 20.30 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 21.15 — «На ўдарных будоўлях пяцігодкі». Выязная рэдакцыя Беларускага тэлебачання на Гомельскім суперфасфатным заводзе. 21.40 — «Віншуем чэмпіёнаў свету». Тэлевізійная перадача. 22.05 — «Кастрычніцкія прэм'еры». Аб новых пастаноўках мінскіх тэатраў. 23.15 — навіны (М). 23.25 — для студэнтаў вну. «Начартальная геаметрыя».

Другая праграма. 17.15 — «Крыніца». Фальклорны клуб (М). 18.00 — па роднай краіне. «Карэльскі камень». «Калі адлятаюць буслы». Кінанарысы. 18.50 — дзіцячы экран. «Чые ў лесе шышкі?» Мультыплікацыйны фільм. 19.00 — «Іграе Артур Рубінштэйн». Фільм-канцэрт. 20.45 — экран — завочнікам. Гісторыя КПСС. «Далейшае развіццё У. І. Леніным тэорыі рэвалюцыі. Ленінскі план пабудовы сацыялізма ў СССР». 21.15 — С. Ахмад. «Гарызонт». Прэм'ера тэлевізійнага спектакля. 2-я частка. Перадача з Ташкента. 22.45 — «Паўгадзіны пра мастацтва». Руская прырода і рускія мастакі (М).

22 кастрычніка

Першая праграма. 15.05 — праграма перадач. 15.10 — школьная фільматэка. «Бацькі і дзеці». Мастацкі фільм. 17.00 — навіны (М). 17.15 — для школьнікаў. «Твой жывы куток». Парады біёлага. Перадача першая. 17.45 — «Ленінская эстафета». «Табе, савецкі чалавек». Аб ударнай вахце калектываў прадпрыемстваў, якія вырабляюць тавары народнага спажывання. Уключэнне Віцебска. 18.30 — «Па ленінскіх мясцінах». У. І. Ленін у Празе (М). 19.00 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 19.25 — чэмпіянат свету па футболе. СССР — Паўночная Ірландыя (М). У перапынку — навіны (М). 21.15 — тэлевізійны тэатр мініяцюр. Ц. Саладар. «Тры падарожжы» (М). 22.15 — вечар навукова-папулярнага фільма. Перадача з Кіева.

23 кастрычніка

Першая праграма. 17.20 — «Прывітанне з Лукомля». Тэленарыс. 17.30 — «Вокны Маркаўшчыны». Учора і сёння індустрыяльнага Віцебска. 17.50 — «Помнікі любві народнай». Тэлевізійны фільм. 18.00 — «На крылах песні». Канцэрт народнага хору фабрыкі «КІМ». 18.30 — ленінскі універсітэт мільёнаў. Палітэканомія сацыялізма. «Эканамічныя законы сацыялізма і іх выкарыстанне ў практыцы камуністычнага будаўніцтва (М). 19.00 — да дня нараджэння камсамола. «Сэрца Банівура». Прэм'ера тэлевізійнага шматсерыйнага мастацкага фільма. 2-я серыя. (М). 20.05 — «На сельскай сцэне». Усесаюзная пераклічка сельскіх клубаў. Перадача з Адэсы. 20.35 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 21.15 — «Па запаветах Ільіча». Выступленне сакратара Віцебскага абкома КПБ С. Д. Каваленкі. 21.30 — «І вечны бой...» Тэлевізійны фільм. 21.50 — «За радкамі пісьма Леніну». Расказ ветэранаў калгаснага ладу. 22.10 — «Атрады ідуць за гарызонт». Тэленарыс. 22.30 — «Дзень за днём». Выпуск навін. 22.55 — «Горад не можа без сонца». Тэлевізійны фільм. 23.20 — «Таленты Прыдзвінскага краю». Канцэрт народнага ансамбля «Маладосць».

ПРЫМА-СКРЫПКА МІХАІЛА НЕСЦЯРЭНКІ

На Парахавой вуліцы ў Туле ёсць малапрыкметны домік, з вакон якога чвэрць стагоддзя назад пачуліся першыя гукі чараўніцы-скрыпкі. Яшчэ ў юнацтве зарэчанскі майстар па зброі Міхаіл Несцярэнка захапляўся ігрой на балалайцы, домры, а потым купіў і старую скрыпку. Тады і выспела думка: «А што калі самому зрабіць такую скрыпку?»

Сёння Несцярэнка адзін з выдатных майстроў смычковых інструментаў. Для пачатку ён звярнуўся да кніг. Ён ведае ўсё пра італьянскага майстра Антоніо Страдзівары, пра рускага прыгоннага самародка Івана Батава, пазнаёміўся з савецкім умельцам Яўгенам Вітачком. Стаў вывучаць тэорыю музыкі, вучыцца ігры на фартэпіяна і працягваў свае пошукі-эксперыменты. У доме з'явіліся скрыпкі, створаныя рукамі Нікола Амаці, Жазефа Гварнеры, Карло Бергонцы і іншых старажытных майстроў. На пачатку Міхаіл Несцярэнка імкнуўся нават капіраваць лепшыя ўзоры. Зробіць, бывала, усё, як трэба, а гук не той. Што рабіць? Кнігі сцвярджаюць, што тайну «пяючага дрэва» хаваюць лакі, але Несцярэнка сваімі эксперыментамі абвяргнуў гэтыя довады.

Усё жыццё Міхаіл Несцярэнка прысвяціў любімаму занятку. 20 гадоў ён удзельнічае ва ўсіх рэспубліканскіх і саюзных конкурсах скрыпічных майстроў. І кожны раз прадстаўляе новы ўзор, які не паўтарае ранейшыя.

Майстар працуе ўпарта. «Сто тысяч чаму», з якімі ён сустракаўся ў юнацтве, зараз паступова знікаюць. Скрыпка ж — гэта твор мастацтва, створаны майстрам разца і пэндзля, знаўцам акустыкі і спецыялістам па лаках. Гатовых рэцэптаў няма. Для кожнага выпадку розныя прапорцыі.

Калі ў Маскве закончыўся Першы міжнародны конкурс піяністаў і скрыпачоў імя П. І. Чайкоўскага і Дзмітрый Шастаковіч уручыў ганаровую прэмію лаўрэату конкурсу Валерыю Клімаву, старшыня журы, кампазітар Дзмітрый Кабалеўскі аб'явіў: «Зараз тульскі майстар Міхаіл Кандрацьевіч Несцярэнка ўручыць Валерыю Клімаву свой падарунак — новую скрыпку».

Гэта была скрыпка са сваёй «біяграфіяй». Нарадзілася ў Туле, экзамен на атэстат сталасці трымала ў сталіцы. Яшчэ два гады назад яна пабывала на Другім усесаюзным конкурсе скрыпак, дзе была ўдастоена прызавой трэцяй прэміі. Папярэдне скрыпку выпрабаваў выдатны музыкант Леанід Коган. У яго руках яна захапіла ўсіх знаўцаў тонкага мастацтва сваім серабрыстым голасам, роўным ва ўсіх пазіцыях і рэгістрах. Валерый Клімаў прыняў тулячку, «прайшоўся» смычком па ўсяму дыяпазону інструмента.

Склад журы — гэта суддзі. Ім нельга публічна паказваць свае эмоцыі. Але і яны дружна запладзіравалі.

Стаіць на Парахавой вуліцы домік, у якім і зараз да паўночы не гасне святло. У майстэрні — разцы, лакі, пэндзлі, вакол паўфабрыкаты. Несцярэнка захоплены: ён робіць квартэт смычковых інструментаў — падарунак лепшым савецкім выканаўцам. Прыма-скрыпка ўжо гатова. Яна вытанчаная па форме, у яе свая канфігурацыя. Верхняя дэка вытачана з елкі, якая яшчэ пад разцом зазвінела. Ніжняя дэка і бакі — з клёна, які закалены паўвекавой вытрымкай і на лютых маразах і пад сонечнай спякотай. Пад разцом і дэталі другой скрыпкі, а таксама густагалосага альта і аксамітнага бас-барытона віяланчэлі. Майстар рыхтуе «тульскі квартэт» да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна.

Іван МАРДАШОЎ.

(АДН).

Літаратура і мастацтва 4

Аўторак, 21 кастрычніка 1969 г.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць у аўторак і пятніцу.

НАШ АДРАС І ТЭЛЕФОНЫ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара — 3-44-04, аддзела літаратуры — 3-21-53, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 3-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 3-24-62, аддзела публіцыстыкі — 3-24-62, аддзела культуры — 3-22-04, аддзела інфармацыі — 3-44-04, выдавецтва — 6-25-19, бухгалтэрыі — 6-25-87.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 17286